

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА**

*∨ Стратегія зовнішньополітичної діяльності
України – перший системний документ
найвищого рівня у сфері зовнішньої політики*

- **ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА**

*∨ Розвиток української IT-індустрії:
спецпроект ДІЯ СІТУ*

№ 13 (218) ВЕРЕСЕНЬ 2021

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 13 (218) 2021

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор

Ю. Половинчак

Редакційна колегія:

Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті

Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Глава держави затвердив Стратегічний
оборонний бюлетень України..... 3

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Хилько М.

Стратегія зовнішньополітичної діяльності
України – перший системний документ
найвищого рівня у сфері зовнішньої
політики 4

Беззуб І.

Розвиток української ІТ-індустрії:
спецпроект ДІЯ СІТУ 10

Аулін О.

Нове в законодавстві України у сфері охорони
тваринного та рослинного світу 20

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА * 22

**ОГЛЯД ДИСЕРТАЦІЙНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ З КОНСТИТУЦІЙНО-
ПРАВОВОЇ ТЕМАТИКИ, ЗАХИЩЕНИХ
В УКРАЇНІ У 2017–2021 РР.**

Автори-укладачі: *Ю. Половинчак,*

Н. Кушакова-Костицька, А. Березельський,

В. Радецька-Тачініна. 53

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Глава держави затвердив Стратегічний оборонний бюлетень України

Президент України В. Зеленський ввів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 20 серпня 2021 р. та затвердив Стратегічний оборонний бюлетень України. Відповідний Указ № 473/2021 Глава держави підписав 17 вересня 2021 р.

Стратегічний оборонний бюлетень розроблено на підставі Стратегії національної безпеки України та Стратегії воєнної безпеки України. У підготовці документа брали участь представники Міністерства оборони, Генерального штабу ЗСУ, інших складових сил оборони, представники центральних органів виконавчої влади, наукових установ, громадських організацій. Також були залучені іноземні експерти (радники), зокрема Представництва НАТО в нашій країні.

У першій частині бюлетеня викладено підсумок оборонної реформи, яка реалізовувалася впродовж 2016–2020 рр., та основні результати оборонного огляду, під час якого було здійснено оцінку стану та перспектив розвитку безпекового середовища й уперше розроблено опис майбутнього безпекового середовища до 2030 р. Також викладені проблеми функціонування сил оборони в умовах наявних і потенційних загроз.

У другій частині Стратегічного оборонного бюлетеня визначено основні напрями реалізації воєнної політики України, перспективну модель ЗСУ та інших складових сил оборони й вимоги до її побудови, основні спроможності сил оборони, яких необхідно досягти; викладено стратегічні цілі розвитку сил оборони на період до 2025 р., основні завдання та очікувані результати щодо їхнього досягнення.

Основою Стратегії воєнної безпеки України є всеосяжна оборона країни, зазначається в документі.

Воєнна політика України реалізується за такими основними напрямами:

– забезпечення відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації

проти України, відновлення суверенітету й територіальної цілісності нашої країни в межах державного кордону, запобігання воєнним конфліктам з будь-якими іноземними державами;

– планування всеосяжної оборони з розробкою плану оборони України, Стратегічного плану застосування Збройних Сил України, інших складових сил оборони, оперативних планів і планів застосування сил та засобів оборони тощо;

– набуття центральними органами виконавчої влади, іншими державними органами необхідних інституційних спроможностей щодо своєчасного й організованого проведення мобілізації, задоволення потреб оборони держави й захисту її території від можливої агресії, а також ефективного управління оборонними ресурсами;

– розвиток спроможностей сил оборони в контексті підготовки до ведення всеосяжної оборони України, їхнє всебічне забезпечення;

– впровадження в сили оборони передового досвіду, принципів і стандартів держав – членів НАТО, участь у спільних операціях та навчаннях для задоволення критеріїв членства в Альянсі з подальшою інтеграцією в євроатлантичні безпекові структури.

У Стратегічному оборонному бюлетені України сформульовано місію та бачення сил оборони зразка 2030 р., згідно з якою сили оборони об'єднані єдиним керівництвом та складаються з професійно підготовленого та вмотивованого особового складу, оснащеного сучасним озброєнням і військовою (спеціальною) технікою, здатні забезпечити захист суверенітету й територіальної цілісності України, готові до ведення операцій у повітрі, на суші, на морі, ведення протиборства в інформаційному просторі та кіберпросторі, спроможні діяти асиметрично, нестандартно, є проактивними та інтегрованими до євроатлантичної безпекової архітектури.

У документі визначено перспективну модель Збройних Сил України та інших складових сил оборони; основні принципи щодо організації системи управління, перспективного складу, військово-кадрової та військово-технічної політики ЗСУ та інших складових сил оборони; спрямування розвитку оперативних, бойових і спеціальних спроможностей сил оборони.

Досягнення перспективної моделі сил оборони здійснюватиметься шляхом імплементації п'яти стратегічних цілей: 1) ефективний оборонний менеджмент і система об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у ЗСУ, що здійснюються на засадах демократичного цивільного контролю, інших принципах і стандартах НАТО; 2) професійний та вмотивований особовий склад сил оборони, підготовлений військовий резерв підтримуються ефективними прозорими системами кадрового менеджменту, військової освіти й науки, охорони здоров'я і соціальним захистом; 3) сучасне озброєння і військова (спеціальна) техніка, що забезпечує виконання завдань Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони, зокрема спільно з відповідними структурами держав – членів НАТО; 4) розвинута військова інфраструктура, об'єднана логістика та достатні запаси

матеріальних засобів, дієва система медичного забезпечення, що відповідають потребам Збройних Сил України, інших складових сил оборони для відсічі збройній агресії проти України; 5) інтегровані оперативні (бойові та спеціальні) спроможності сил оборони, що забезпечують стримування, стійкість і відсіч збройній агресії проти України, протидію гібридним загрозам.

Щодо кожної цілі розвитку сил оборони визначені завдання та перелік заходів для її досягнення. Заходи та необхідні фінансові ресурси будуть деталізовані у Державній цільовій програмі розвитку ЗСУ до 2026 р.

На основі Стратегічного оборонного бюлетеня України будуть розроблені державні цільові програми та інші планувальні документи й проекти з питань розвитку спроможностей сил оборони.

Реалізація завдань та заходів Стратегічного оборонного бюлетеня України здійснюватиметься як коштом державного бюджету, так і інших джерел фінансування (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<https://www.president.gov.ua/news/glava-derzhavi-zatverdiv-strategichnij-oboronnij-byulet-en-uk-70713>). – 2021. – 17.09).*

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

М. Хилько, канд. філос. наук, ст. наук. співроб. ФПУ НБУВ

Стратегія зовнішньополітичної діяльності України – перший системний документ найвищого рівня у сфері зовнішньої політики

Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 448/2021 було уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 р. «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України». Стратегія є комплексним документом, що складається з 254 пунктів, в яких визначено мету, пріоритети та цілі, деталізовано напрями та тематичні блоки зовнішньої політики України з урахуванням сучасного

місця та ролі нашої держави у світі, аналізу поточних міжнародних процесів і тенденцій, оцінки викликів, загроз у різних сферах, а також наявних можливостей і ресурсів.

Стратегію зовнішньополітичної діяльності України було розроблено на виконання доручення Президента України В. Зеленського із залученням фахівців Міністерства закордонних справ, Офісу Президента, Національного інституту стратегічних досліджень, провідних

аналітичних центрів у сфері зовнішньої політики, експертів та науковців.

Як відзначав міністр закордонних справ України Д. Кулеба: «Це перший в історії України систематизований стратегічний документ найвищого рівня щодо зовнішньої політики нашої держави». Протягом тридцяти років відновленої незалежності України її зовнішньополітичні цілі відображалися лише в окремих положеннях Конституції, законах і рішеннях, але не було відповідного системного документа. За словами міністра, прийняття Стратегії допоможе Україні ефективніше досягати цілей у зовнішній політиці: «Стратегія – це навігатор. Ви можете дістатися точки прибуття і без навігатора чи мапи, покладаючись на свій талант. Але з навігатором рухатися набагато надійніше та ефективніше. Можна оминати проблеми у дорозі, правильно розпланувати ресурси, аби з їх мінімальною витратою вчасно доїхати до точки призначення» (вебсайт МЗС, 09.08.2021).

Про необхідність розробки Стратегії зовнішньополітичної діяльності України вже кілька років заявляли українські експерти-міжнародники, тож не дивно, що вони позитивно оцінили прийняття документа. Так, у коментарі «Укрінформу» експерт В. Константинова зазначила, що сам факт появи Стратегії вже є позитивним, адже хоча на конституційному рівні Україна і закріпила курс на європейську і євроатлантичну інтеграцію, питання щодо бачення нашою державою своєї ролі в інших регіонах чи вимірах політики довгий час залишалося відкритим: «Якщо сприймати документ з практичної точки зору, то поява Стратегії зовнішньополітичної діяльності має посилити злагодженість дій державного апарату по всьому світу, підвищити ефективність відстоювання національних інтересів нашої держави навіть на мікрорівні, тобто на рівні фахівців, які безпосередньо відповідальні за реалізацію зовнішньополітичного курсу країни». Як відзначила експерт, поява Стратегії підвищує прогнозованість і сталість міжнародної політики України, що утворює її імідж як прогнозованого партнера.

Провідний фахівець Дипломатичної академії України ім. Г. Удовенка при МЗС

С. Желіховський у коментарі «Укрінформу», серед іншого, звернув увагу на той момент, що Стратегія зовнішньополітичної діяльності певним чином відреагувала на критику експертів щодо відсутності Румунії в переліку стратегічних партнерів України, визначених Стратегією національної безпеки України 2020 р. У п. 116 Стратегії зовнішньополітичної діяльності, говорячи про відносини стратегічного партнерства з Азербайджанською Республікою, Грузією, Литовською Республікою, відзначається і необхідність встановлення таких відносин із Румунією як вагомим чинником стабільності в Центральній і Східній Європі, важливим елементом архітектури загальноєвропейської безпеки. Експерт також позитивно відзначив увагу Стратегії до ОБСЄ, де в 2022 р. головуватиме близький партнер України – Польща, а також до ініціативи «Тримор'я», одним з ініціаторів якої також є Варшава.

Також позитивно оцінюючи Стратегію зовнішньополітичної діяльності, керівник Центру політичного аналізу «Пента» В. Фесенко звернув увагу, що в документі згадані пріоритети, яким в Україні раніше приділяли недостатньо уваги, зокрема, йдеться про просування українського експорту і залучення інвестицій, захист прав та інтересів громадян за кордоном, просування позитивного іміджу України у світі. Експерт вважає, що виконання цілей і завдань, зазначених у Стратегії, має стати критерієм оцінки роботи МЗС, а також дипломатичних представництв України за кордоном («Укрінформ», 28.08.2021).

Переходячи до аналізу тексту Стратегії зовнішньополітичної діяльності України, слід відзначити, що на самому її початку, у першому розділі, чітко визначено місце нашої держави у світі, яке бачать автори документу: «Мета зовнішньополітичної діяльності України – утвердження України у світі як сильної та авторитетної європейської держави, здатної забезпечити сприятливі зовнішні умови для стійкого розвитку і реалізації свого потенціалу, економіки та українського суспільства» (п. 1). Контекст утвердження України саме як європейської держави з фокусом уваги до свого регіону згадується

також і в інших пунктах документу. Так, у п. 6 згадано про Балто-Чорноморський регіон, що окреслює пріоритетне коло регіональної співпраці України: «Забезпечення у Балто-Чорноморському регіоні миру, міжнародної безпеки і стійкого розвитку, розбудова відносин добросусідства із дружніми сусідніми державами є одним із пріоритетів». У п. 8 відзначається необхідність вживання заходів для зміцнення позицій України у регіоні, активізації участі у створенні нових регіональних форматів міжнародної співпраці. Про курс на здобуття «гідного місця серед європейських демократій» йдеться в п. 44 документу.

П. 2 Стратегії підтверджує закріпленій у Конституції курс на членство в ЄС і НАТО: «В основі зовнішньополітичної діяльності України – стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі (ЄС) та в Організації Північноатлантичного договору (НАТО), закріпленій у Конституції України».

Шість пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності названі у п. 3 документу: забезпечення незалежності і державного суверенітету України, відновлення її територіальної цілісності, протидія агресії Російської Федерації, курс на набуття повноправного членства в ЄС та в НАТО, просування українського експорту і залучення іноземних інвестицій, захист прав та інтересів громадян України за кордоном, утвердження позитивного іміджу України у світі.

Шість принципів Стратегії визначені у п. 15: стійкість (здатність держави і суспільства ефективно протидіяти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стає функціонування, швидко відновлювати рівновагу після криз); дотримання міжнародного права (дотримання загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права, виконання міжнародних зобов'язань); адаптивність (оперативне реагування на зміни міжнародного середовища, ефективний кризовий менеджмент, інноваційність, гнучкість); взаємодія (ефективна координація діяльності державних

органів щодо забезпечення реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу, налагодження ефективної комунікації та співробітництва з іншими міжнародними акторами – не лише державами та міжнародними організаціями, але і з недержавними інституціями, бізнесом, науково-академічними колами, засобами масової інформації); прагматизм (розвиток міжнародних відносин на основі національних інтересів з метою розв'язання конкретних зовнішньополітичних завдань, зростанню добробуту громадян України); людиноцентричність (захист, сприяння реалізації, просування прав та законних інтересів громадян України за кордоном, прав і законних інтересів закордонних українців в інших державах).

Розділ II Стратегії, присвячений аналізу зовнішнього середовища, відзначається реалістичністю оцінок, зокрема враховує: послаблення впливу міжнародних організацій, що мають забезпечувати дотримання норм міжнародного права; негативні наслідки для міжнародних відносин пандемії COVID-19; зростання у світі глобального суперництва, посилення націоналізму, протекціонізму та популізму; більшу увагу держав до внутрішніх проблем, а не зовнішньополітичного порядку денного; конкуренцію Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки за світове лідерство; стагнацію процесу розширення Європейського Союзу; формування нової економічної парадигми в Європі відповідно до Європейського «зеленого» курсу; посилення ролі військової сили у міжнародних відносинах, зниження порогу її застосування, загострення сучасних збройних конфліктів.

Основною загрозою для України і Європи у Стратегії названа політика Російської Федерації. Відзначається, що РФ докладає зусиль для відновлення своєї ролі як глобального гравця шляхом політичного, військового, економічного, інформаційного тиску на держави та інституції трансатлантичного співтовариства; застосовує весь спектр інструментів гібридної агресії з метою встановлення контролю над Україною, а також для дестабілізації інших держав,

знищення всієї європейської архітектури безпеки (п. 24).

У розділі III «Виклики та загрози» порушення територіальної цілісності України внаслідок збройної агресії РФ названо головним зовнішнім викликом національній безпеці (п. 29). При цьому, об'єктивно відзначаються негативні наслідки уповільнення процесу розширення ЄС та стриманість ЄС у зміцненні своєї геополітичної ролі в регіоні, що створює «умови для посилення з боку Російської Федерації протидії європейському вибору держав відповідного регіону» (п. 31). Серед інших загроз згадані також економічна та політична дестабілізація у світі, гуманітарна і продовольча кризи, зміни клімату, тероризм у різноманітних проявах, посилення націоналістичних, популістських та радикальних рухів, інформаційні загрози, загрози у кіберпросторі, пандемії.

У Розділі IV «Цілі зовнішньополітичної діяльності України» насамперед відзначено, що «Україна прагне миру, який є запорукою розвитку та процвітання держави, реалізації потенціалу Українського народу» (п. 42).

Дванадцять цілей зовнішньополітичної діяльності для «досягнення основної мети – безпека і процвітання України» названі у пункті 45 Стратегії: відновлення миру і територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаного державного кордону; притягнення Російської Федерації до міжнародно-правової відповідальності; захист прав та інтересів громадян України за кордоном; протидія дезінформаційним атакам із зовнішніх джерел, що здійснюються на шкоду національним інтересам та іміджу України за кордоном; формування безпечного середовища дипломатичними засобами; набуття повноправного членства в НАТО; набуття повноправного членства в ЄС; сприяння зовнішній торгівлі та інвестиціям; технологічна та екологічна трансформація України; свобода пересування громадян України у світі; підтримка українців за кордоном, їх залучення до державотворчих, соціальних, економічних проєктів; формування і просування позитивного іміджу України у світі.

Найбільшим за обсягом є розділ V «Напрями зовнішньополітичної діяльності України», який комплексно охоплює всі ключові напрями зовнішньої політики і містить наступні підрозділи: Протидія агресії Російської Федерації політико-дипломатичними засобами (пункти 46–62); Зовнішньополітична діяльність щодо Російської Федерації (пункти 63–71); Європейська інтеграція (пункти 72–87); Євроатлантична інтеграція (пункти 88–95); Відносини пріоритетного стратегічного характеру та стратегічного партнерства (пункти 96–128); Регіональне співробітництво (пункти 129–139); Співробітництво з державами Індотихоокеанського регіону, Центральної Азії та з регіональними організаціями (пункти 140–151); Співробітництво з державами Близького Сходу та Африки (пункти 152–160); Співробітництво з державами Латинської Америки (пункти 161–164); Багатостороннє співробітництво. Глобальний вимір (пункти 165–187); Багатостороннє співробітництво. Регіональний вимір (пункти 188–203); Економічна дипломатія (пункти 204–214); Публічна дипломатія (пункти 215–222); Захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном (пункти 223–230); Відносини із закордонними українцями. Зовнішня трудова міграція (пункти 231–239).

У Стратегії доволі детально окреслено основні напрями та акценти співпраці України із провідними світовими акторами. Зокрема, окрім вже згаданого курсу на членство в ЄС і НАТО, йдеться про співпрацю зі стратегічними партнерами України (Сполученими Штатами Америки, Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, Канадою, Федеративною Республікою Німеччина, Французькою Республікою, Республікою Польща, Турецькою Республікою, Азербайджанською Республікою, Грузією, Литовською Республікою; зазначено про необхідність встановлення відносин стратегічного партнерства з Румунією); іншими важливими для України державами-партнерами та сусідами (зокрема із Китайською Народною Республікою, Японією, Федеративною Республікою Бразилія, Республікою Індія,

Грузією, Республікою Молдова, Словацькою Республікою, Республікою Корея, Ісламською Республікою Пакистан, Австралією, державами Балканського регіону, Центральної Азії, Близького Сходу, Африки, Латинської Америки); міжнародними організаціями та різноманітними регіональними форматами співпраці (Організація об'єднаних націй, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Рада Європи, Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, Організація Чорноморського Економічного Співробітництва, Тримор'я, Бухарестська дев'ятка, Вишеградська група, Люблінський трикутник, Веймарський трикутник, Східне партнерство, Асоційоване тріо, а також інші).

Щодо безпекової складової міжнародної співпраці України, особливої уваги заслуговує визначення у Стратегії ключових напрямів розвитку відносин України з НАТО: активізація спільної діяльності щодо протидії тривалим безпековим викликам у регіоні, насамперед збройній агресії Російської Федерації проти України, з використанням допомоги, що надається Альянсом; розвиток особливого партнерства з НАТО з метою набуття повноправного членства України в Альянсі як гарантії національної безпеки (п. 89). Пріоритетним завданням названо активне використання існуючих та створення нових форматів взаємодії між Україною та НАТО в рамках заходів щодо відновлення та зміцнення безпеки у Чорноморському регіоні, зокрема як зоні відповідальності Альянсу (п. 90).

Стосовно взаємодії з ЄС у рамках міжнародних зусиль щодо відновлення та зміцнення міжнародної безпеки основними напрямками зовнішньополітичної діяльності України будуть: подальша конвергенція з ЄС у рамках спільної зовнішньої і безпекової політики, зокрема шляхом розширення форматів політичних консультацій Україна – ЄС з регіональних і міжнародних питань; участь у міжнародних операціях і місіях ЄС у рамках спільної політики безпеки і оборони; залучення до проектів у рамках постійного структурованого співробітництва у сфері безпеки і оборони (PESCO); розвиток

безпекового виміру співробітництва в рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство» (п. 85).

Щодо Російської Федерації у Стратегії відзначено, що умовами перегляду відносин із нею та переходу від конфронтації до «мирного співіснування» мають бути припинення збройної агресії РФ проти України, відновлення територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону та забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях, звільнення громадян України, військовополонених, незаконно утримуваних або засуджених на тимчасово окупованих територіях або території РФ, здійснення відшкодування шкоди, завданої державі Україна, її громадянам та юридичним особам у зв'язку зі збройною агресією РФ збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, відмова РФ від практики втручання у внутрішні справи України (п. 68). Наголошено також, що інтересам України відповідають демократичні перетворення в Російській Федерації (п. 71).

Відзначено, що на порядку денному залишається звернення України до Організації Об'єднаних Націй про розгортання на тимчасово окупованих Росією українських територіях міжнародної операції з підтримання миру і безпеки (п. 178).

У Стратегії відображені певні особливості розвитку стосунків із Білоруссю та Іраном, у відносинах із якими в Україні останнім часом виникла напруга. Так, у відносинах з Республікою Білорусь «буде послідовно демонструватися солідарність із білоруським народом у прагненні розвивати європейську, демократичну і правову державу», а також заявлено про прагнення «не допустити обмеження державного суверенітету Республіки Білорусь з боку Російської Федерації». При цьому зазначено, що інтересам України відповідає «розвиток прагматичного українсько-білоруського торговельно-економічного співробітництва» (п. 136). Щодо Ірану у Стратегії зазначено, що за умови врегулювання ситуації, що склалася у зв'язку зі збиттям літака рейсу 752 авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України», Україна готова

розбудовувати співробітництво з Ісламською Республікою Іран у сферах, що становлять взаємний інтерес, із дотриманням принципів і норм міжнародного права (п. 148).

Окремо у Стратегії наголошено, що Україна продовжить курс на подальше згортання участі у діяльності Співдружності Незалежних Держав (СНД) на всіх рівнях, буде завершено необхідні процедури для виходу української сторони з міжнародних договорів, укладених у рамках СНД, які не відповідають інтересам України (п. 203).

Важливою є поява у Стратегії особливого акценту на розвитку економічної дипломатії, оскільки Україна є державою з відкритою економікою, розвиток якої прямо залежить від стану світового господарства, зовнішньої торгівлі, співробітництва з міжнародними фінансовими інституціями та ситуації на важливих регіональних та глобальних ринках (п. 204). При цьому, варто особливо відзначити акцент у Стратегії на розширенні участі України у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки, створення передумов для утвердження України як гаранта продовольчої безпеки (пункти 14 і 214) – це водночас і фіксація одного з пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності, і пошук Україною свого вагомого місця у регіональній та світовій економіці.

Уперше в українських документах стратегічного значення значну увагу приділено використанню «м'якої сили». У п. 12 Стратегії зазначається, що використання «м'якої сили» через засоби публічної дипломатії сприятиме формуванню позитивного іміджу держави для налагодження нових політичних зв'язків, розвитку торговельно-економічного партнерства, поширення достовірної інформації про розвиток та досягнення України. Публічній дипломатії також присвячено окремий підрозділ Стратегії, в якому, зокрема, йдеться про ствердження України як активного учасника регіональних та світових політичних, культурних, економічних та інших процесів, а також як держави, що генерує та пропонує рішення глобальних проблем і ділиться досвідом у сферах, що є актуальними для міжнародної спільноти (п. 216). Такий підхід

– надзвичайно важливий, адже позитивне сприйняття нашої держави у світі значною мірою потребує формування її позитивного образу як актора, що робить свій внесок до вирішення спільних проблем людства, а не лише потребує допомоги від інших.

Важливим є усвідомлення необхідності залучати потенціал українців за кордоном до реалізації зовнішньополітичних цілей держави, зокрема у контексті відновлення миру і територіальної цілісності, протидії антиукраїнській пропаганді, посилення політичного та санкційного тиску на державу-агресора, просування позитивного іміджу України за кордоном, розвитку економічної співпраці та залучення інвестицій і технологій (п. 232).

У розділі VI «Інституційна спроможність» слушно наголошується, що «послідовна і стратегічно виважена зовнішньополітична діяльність України має бути зрозумілою для громадян України» (п. 240). Важливим новим моментом є відзначання того, що з метою посилення аналітичного забезпечення своєї діяльності Міністерство закордонних прав України залучатиме представників експертного середовища до розроблення стратегічних документів у зовнішньополітичній сфері, зокрема через практику реалізації спільних проєктів (п. 246). Також зазначено продовження впровадження стратегії забезпечення рівних можливостей, метою якої є підтримка жіночого лідерства на дипломатичній службі (п. 252).

Загалом, Стратегія зовнішньополітичної діяльності є комплексним і переважно реалістичним документом, в якому доволі чітко структуровано пріоритети діяльності України на міжнародній арені, що сприятиме кращому розумінню завдань суб'єктами зовнішньої політики нашої держави. Стратегія є документом середньострокового планування та основою для розроблення програмних документів за окремими напрямками зовнішньополітичної діяльності, середньострокового плану дій та щорічних планів роботи Міністерства закордонних справ України. Слід також відзначити, що розроблення Стратегії зовнішньополітичної діяльності було передбачено Заключними положеннями Стратегії

національної безпеки України, уведеної в дію Указом Президента України № 392/2020 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України». Таким чином, прийняття зовнішньополітичної стратегії свідчить про системність роботи органів влади України із вироблення та оновлення документів стратегічного характеру, що визначають політику нашої держави за різними напрямками (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційне інтернет-представництво Президента України (<https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017>); <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>);*

Портал Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>); Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-ukrayina-vpershe-v-istoriyi-otrimala-strategiyu-zovnishnopolitichnoyi-diyalnosti>); офіційний вебсайт Міністерства закордонних справ України (<https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-zavdyaki-strategiyi-zovnishnoyi-politiki-ukrayina-zmozhe-efektivnishe-dosyagati-svoyih-cilej>); «Укрінформ» (<https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3306036-strategia-zovnishnopolitichnoi-diyalnosti-ukraini-100-plusiv.html>); Радіо «Свобода» (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-stratehiia-zovnishniopolitychna-diialnist/31431835.html>)).

I. Беззуб, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Розвиток української ІТ-індустрії: спецпроект ДІЯ CITY

Ключову роль у сучасній світовій економіці відіграють технології та інновації. Саме представники технологічної сфери є найбільш фінансово успішними компаніями сьогодні. З огляду на це країни-члени Європейського Союзу та інші держави докладають якомога більше зусиль для стимулювання цифрової економіки.

Тенденції розвитку ІТ-індустрії у світі демонструють посилення конкуренції між державами за кваліфікованих ІТ-спеціалістів, збереження всередині країн високотехнологічних компаній та створення для них найбільш зручних умов для діяльності. Перш за все, це пов'язано з тим, що ІТ-індустрія є не тільки високоприбутковою, але й забезпечує залучення нових іноземних та національних інвесторів в економіку.

В Україні індустрія інформаційних технологій – це понад 180 тис. зайнятих осіб (згідно з дослідженням GlobalLogic) та 4,2 млрд дол. експортних валютних надходжень в держбюджет (за 2019 р.). Ситуація свідчить, що українська ІТ-індустрія успішно конкурує на світовому ринку і зростає на 20–25 % на рік.

Але потенціал її зростання обмежений через відсутність грамотного законодавства. Для повноцінного розвитку ІТ-індустрії в Україні

вже давно постала потреба створити конкурентні умови її розвитку, вживши законодавчі кроки, які полегшать і забезпечать прогнозованість у веденні бізнесу ІТ-компаніями.

Як зазначив заступник міністра цифрової трансформації з питань розвитку ІТ О. Борняков, щодня українські компанії зіштовхуються з низкою проблем і перешкодами для стрімкого розвитку, приміром, високі податки на початкових етапах бізнесу, низький рівень захищеності інтелектуальної власності, освіта, що не відповідає потребам бізнесу. Щороку дедалі більше висококваліфікованих спеціалістів виїжджають за кордон, а судова система не забезпечує належний захист прав власності, що також є однією з основних перешкод для іноземних інвестицій.

Отже, перераховані проблеми ІТ-індустрії стали новому керівництву країни підґрунтям для кардинального реформування умов ведення бізнесу ІТ-компаніями в Україні.

У вересні 2020 р. Міністерство цифрової трансформації презентувало проект Дія City – спеціальний правовий режим зі сприятливими умовами для розвитку української ІТ-індустрії.

Наприкінці листопада 2020 р. Мінцифри разом із депутатами подало законопроект

№ 4303 «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», в якому виклали своє бачення концепції Дія City.

Закон визначає організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія City, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів.

Проект закону визначає загальні засади функціонування спеціального режиму Дія City, які поширюються не тільки на резидентів Дія City, а й на всі ІТ-компанії. Серед них:

свобода діяльності – всі резиденти мають право самостійно здійснювати господарську діяльність, а також вибирати форми її організації та співпраці з третіми особами;

невтручання держави – передбачена норма про неприйнятність прямого чи опосередкованого примусу юридичних осіб до набуття статусу резидента Дія City;

презумпція правомірності діяльності резидентів;

стабільність – термін, упродовж якого держава гарантує ІТ-індустрії незмінність умов Дія City, збільшений до 25 років;

формальний характер процедури набуття статусу резидента.

Для кого Дія Сіті

Хто може стати резидентом

- українські та міжнародні ІТ компанії
- високотехнологічний бізнес
- інвестиційні фонди
- стартапи
- освітні організації

Технологічні сфери, що буде охоплено

- AgroTech
- AI (штучний інтелект)
- технології хмарних обчислень
- безпілотники
- авіаційні та космічні технології
- Fintech
- медичні нейромережі та біотехнології
- реклама, маркетинг і просування
- торговельні майданчики
- IoT (Інтернет речей)
- Publishing
- Blockchain і суміжні відносини
- аутсорсинг бізнес-процесів
- анімація, графіка, аудіо
- кіберспорт

Умови отримання резидентства DC будуть чіткими, прозорими, опубліковані на сайті та діятимуть незмінно на протязі існування DC

Податки	Право	Фінанси
<ul style="list-style-type: none"> Податок Дія Сіті: основна ставка – 10% Податки на працю – 10% Ввізне мито на обладнання для R&D – 0% Інші податки не застосовуються Запобіжники: <ul style="list-style-type: none"> – висока середня ЗП; – вагома доля експорту; – мінімальна кількість співробітників. Адміністрування: <ul style="list-style-type: none"> – Офіс обслуговування резидентів DC при ДПС України 	<ul style="list-style-type: none"> Спеціальний правовий режим Власний арбітраж Типові договори, розроблені юристам Легальне працевлаштування співробітників, оформлених як ФОП Неможливість блокувати рахунки «Маски шоу» – стоп 	<ul style="list-style-type: none"> Спеціальні умови валютного регулювання Спрощений режим валютних розрахунків між резидентами Дія Сіті та світом Створення конкурентоздатних умов для венчурного інвестування

Джерело: <https://business.diia.gov.ua/cases/tehnologii/dla-cogo-mincifri-stvorue-diia-city-ta-ak-vona-rozvivatime-it-biznes-v-ukraini>

Спеціальний режим Дія City запроваджує цілий комплекс стимулів для ІТ-компаній. Зокрема, передбачає ефективні інструменти для залучення інвестицій, додаткові механізми захисту прав на інтелектуальну власність, які використовуються у світовій практиці, додаткові механізми правового захисту від неправомірних дій силовиків, а також нову форму співпраці з фахівцями – GIG-контракти, – що поєднує в собі гнучкість фрілансу та соціальні гарантії. Це дасть змогу ІТ-компаніям будувати прозору корпоративну структуру та забезпечити фахівців соціальними гарантіями.

Дія City запроваджується як альтернатива поточним умовам. Участь у ньому буде добровільною. Спецрежим не обмежуватиметься територіально, а діятиме по всій країні. Його резидентами можуть стати лише юридичні особи, зареєстровані за українським законодавством.

Як зазначають автори проекту, головна мета Дія City – стимулювати розвиток України як цифрової держави. Завдяки проекту ІТ-індустрія зможе досягти 10 % у ВВП країни (зараз частка становить близько 3,7–4,2 %). Крім цього, доходи української ІТ-галузі

можуть значно збільшитись (з 6 млрд до 16,5 млрд дол.), а кількість робочих місць у галузі зросте до 450 тис. до 2025 р. Україна отримає ріст креативного середнього класу, який за фаховість буде винагороджений ринковими зарплатами.

За розрахунками експертів, запровадження спеціального правового та податкового режиму для ІТ-галузі Дія City дозволить знизити податкове навантаження на бізнес. Разом з тим, податкові надходження до бюджету не впадуть, бо зі зменшенням податків компанії і холдинги отримують стимул «виходити з тіні» та працювати прозоро.

Прозорі та стабільні правила гри приваблять в Україну закордонні ІТ-компанії. Від цього виграють українські фахівці, адже конкуренція за них зростає, а, отже, і вартість їх праці. Іноземні інвестори отримають умови для вигідного та безпечного інвестування в українські компанії. Імплементация елементів англійського права, які широко використовуються у світі та звичні для інвесторів, посилять захист вкладених в українське ІТ інвестицій. Все це також значно покращить міжнародний імідж України.

Джерело: <https://business.diia.gov.ua/cases/tehnologii/dla-cogo-mincifri-stvorue-diia-city-ta-ak-vona-rozvivatime-it-biznes-v-ukraini>

Керівниця Офісу Національної інвестиційної ради О. Магалецька зазначила, що Дія City складається з пакету із трьох законопроектів: рамковий проект закону № 4303 (15 липня 2021 р. прийнятий у другому читанні та в

цілому), податковий законопроект № 5376, яким запроваджується спеціальний режим оподаткування компаній-резидентів Дія City та доходів їх працівників, в тому числі GIG-спеціалістів (прийнятий у першому читанні

2 червня 2021 р.) і третій, так званий «силовий» законопроект, який поки не зареєстровано у Верховній Раді. Також, за її словами, роботу над усіма підзаконними актами планується завершити до кінця поточного року.

Законопроект № 5376 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», зокрема, надає компаніям-резидентам Дія City можливість вибирати між сплатою податку на прибуток (18 %) та податком на виведений капітал за ставкою 9 %.

Документ також звільняє від оподаткування дохід фізосіб у вигляді дивідендів, які нараховані компанією-резидентом за умови їх виплати не частіше ніж раз на 2 роки.

Крім цього, проєкт закону № 5376 встановлює спеціальні ставки податків для працівників ІТ-компаній. Пропонують запровадити податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) у розмірі 5 % (оподатковується зарплата працівників за трудовими договорами, винагорода GIG-працівників за GIG-контрактами, авторська винагорода за створення службового твору та перехід прав на службові твори), ЄСВ – 22 % від мінімальної зарплати та 1,5 % військовий збір.

Як наголосив віцепрем'єр-міністр – міністр цифрової трансформації М. Федоров, запровадження спеціального правового та податкового режиму Дія City позитивно вплине на бренд України у світі, увага світової спільноти до нашої країни буде тільки зростати, що дозволить ІТ-компаніям активніше залучати інвестиції для масштабування та розвитку.

Заступник голови Комітету ВРУ з питань цифрової трансформації Є. Чернев зауважив, що завдяки податковим умовам, які пропонуються в Дія City, компаніям з іноземним капіталом буде вигідно відкривати в Україні свої представництва та офіси.

Дія City створить умови для стартапів і продуктивних ІТ-компаній, заявив міжнародний експерт, радник міністра цифрової трансформації Д. Олейников. З юридичної точки зору – це діючий по всій країні спеціальний правовий режим для ІТ-гравців з усього світу, з практичної точки зору, Дія

City – це інструмент цифрової трансформації економіки України та новий драйвер зростання економіки. Це дасть можливість створити на базі країни міжнародний технологічний хаб світового значення – магніт для талантів з різних країн, міжнародний центр знань і компетенцій та в результаті міжнародного співробітництва побудувати нову економіку України – економіку знань, переконаний радник міністра.

Впровадження стандарту найму GIG, заснованого на кращих міжнародних практиках, дозволить іноземним компаніям відкривати в Україні свої R&D центри, наймати місцевих фахівців (можливо на більш вигідних для них умовах) і дозволить приїхати в країну іноземним талантам – адже GIG відкриває можливість отримання тимчасової посвідки на проживання, а ФОП такої можливості іноземцям не дає, запевнив експерт Д. Олейников.

У свою чергу заступниця керівника секретаріату Комітету ВРУ з питань фінансів, податкової та митної політики В. Форсюк, наголосила, що під час розробки проєкта Дія City були взяті найуспішніші світові практики (у світі налічується понад 4 тис. спеціальних режимів, які пропонують айтішникам різні переваги) і враховані українські реалії. Тому вийшов досить привабливий як для українських компаній, так і зарубіжних гравців та інвесторів проєкт.

Не зважаючи на доводи авторів, новий законопроект викликав бурхливу дискусію як у професійному середовищі, так і в суспільстві. В мережі і на форумах вибухнула гаряча дискусія про те, чи варто переходити ІТ-компаніям на нову систему оподаткування, новий стандарт найму GIG, які стануть доступними після прийняття законопроекту про Дія City.

З одного боку, держава переконує, що новий режим оподаткування стане раєм для технологічних компаній, з іншого – розробники і айтішники, які сумніваються в перспективі такої історії, побоюються впровадження цієї системи. Але є і третя сторона – частина ІТ-компаній дійсно хоче, щоб Дія City запрацювала.

На думку директора представництва SoftTeco в Україні П. Шлапака, в Україні в

рамках Дія City можуть бути найсприятливіші умови, якщо порівнювати податкові режими в різних країнах, де компанія має офіси. Оскільки будуть зрозумілі умови для залучення великих інвестицій, в Україну зайде набагато більше іноземних компаній, що буде посилювати конкуренцію і, відповідно, зростання зарплат.

Маючи багаторічний досвід, П. Шлапак переконаний, що Дія City – це шанс для української ІТ-індустрії розвиватися в правовому полі і залучати інвестиції, а GIG-контракти – це можливість працювати в штаті, мати додаткові соціальні пільги із зрозумілою для іноземних інвесторів схемою.

Виконавчий директор ЕРАМ Ukraine Ю. Антонюк каже, що Дія City з пропонуваними GIG-контрактами і новою концепцією податкового навантаження створює найвигідніші умови для галузі.

В експертному висновку юридичної фірми Vasil Kisil and Partners також зазначається, що ухвалений законопроект вперше надасть ІТ-фахівцям, які наразі зареєстровані як приватні підприємці та працюють у якості простих підрядників, основні права робітників відповідно до міжнародних договорів, ратифікованих Україною. Це 40-годинний робочий тиждень і 8-годинний робочий день; заборона на неправомірне звільнення; відпустку через хворобу, відпустку при пологах і заборона на звільнення вагітних робітниць.

В умовах, коли Кодекс законів про працю не покриває усієї повноти сучасних відносин між роботодавцем та працівником, ІТ-галузі необхідне запровадження GIG-контрактів у рамках спеціального правового та податкового режиму Дія City. Таку думку висловив виконавчий директор HRFORUM Д. Козлов. Він впевнений, що така форма відносин користуватиметься попитом в українській ІТ-індустрії, а її широке застосування у межах чи поза межами Дія City – лише питання часу, адже для компаній це вигідні податкові умови, а для працівників – перевага у вигляді соціальних гарантій.

Позитивний прогноз щодо Дія City дали і аналітики Oxford Economics. У Oxford Economics переконані, що на розвиток

українського ІТ-сектора чекає критичний момент, адже попит на інженерів у сфері ІТ зростає і випереджає внутрішню пропозицію. Більше того, ця тенденція посилюється тривалою міграцією талановитих інженерів за кордон. Фахівці акцентують на тому, що регіональна конкуренція є жорсткою, оскільки всі прагнуть закріпитись на великому ринку ЄС. Розв'язанням цієї проблеми експерти вважають введення комплексу реформ, спрямованих на підтримку розвитку ІТ-сектору. Спецрежим для ІТ-сектору Дія City може стати прикладом такої реформи.

Також вони прогнозують розширення можливостей для офіційного працевлаштування в ІТ-галузі завдяки гарантіям зайнятості та кращому доступу до соціальних пільг, передбачених GIG-контрактами, що є новою формою відносин між роботодавцем і працівником в рамках Дія City.

Компанія «Київстар» також підтримує правовий спецрежим Дія City, оскільки він встановлює прозорі і зрозумілі правила гри і створює нові можливості для розвитку ринку ІТ-послуг. Як відзначають в телеком-гіганті, нові правила роботи дозволяють компаніям, незалежно від їх розміру і форми власності, прозоро і чесно конкурувати за ІТ-фахівців і більше інвестувати у свій розвиток і розвиток цифрових послуг.

Податок на зарплату 5 % і податок на виведений капітал 10 % – найкраще оподаткування у Європі, а, може, і у світі, не рахуючи офшорних зон, зазначив засновник компанії Ajax Systems О. Конотопський. За його словами, для повноцінного розвитку ІТ-галузі необхідно зберегти і формат роботи айтішників через ФОП, і запропонувати варіант роботи через Дія City.

У Комітеті інформаційних технологій Європейської Бізнес Асоціації, діяльність якого сфокусована на сприянні розвитку ІТ сектору в Україні відповідно до європейської практики ведення бізнесу та захисту інтересів ІТ-спільноти, назвали концепцію Дія City перспективною та привабливою. За словами менеджерки ІТ-комітету ЕВА О. Куничак, ініціатива створення такого спеціального

режиму демонструє розуміння владою того, куди рухається світова економіка та які її елементи є критично-важливими для майбутнього успіху.

Окремо ЄБА наголошує, що ІТ-спільнота вбачає потребу захисту та стимулювання розвитку ІТ не лише в межах Дія City, але й поза її межами (збереження взаємодії із ФОП, захист від неправомірних дій правоохоронних органів, тощо), а також – важливість розвитку ІТ-освіти в Україні.

Засновниця та керівний партнер венчурного фонду TA Ventures В. Тігіпко поділилася думками, чим вигідне введення спецрежиму Дія City ІТ-компаніям, стартапам, інвесторам та ІТ-спеціалістам.

Стосовно ФОПів, В. Тігіпко пояснює, що для інвестора важливо бачити прозору корпоративну структуру. Передусім тому, що це знімає питання про інтелектуальну власність. Ймовірність того, що право на продукт доведеться виборювати у сотні найнятих компанією ФОПів, – це серйозний ризик для інвесторів, каже В. Тігіпко.

Головною перевагою Дія City для стартапів є можливість легко довести, що ви є автором розробки, щоб, наприклад, запатентувати її на Заході, коментує інвестор. А робота за GIG-контрактом стане у пригоді тим талановитим фахівцям, які планують переїхати за кордон, адже достовірна інформація про доходи є необхідною умовою для оформлення права на проживання в обраній країні, запевняє В. Тігіпко.

Відсутність необхідності «тісного спілкування» з державними органами та заміна його на виключно цифрові відносини, вважають засновник українського венчурного фонду Digital Future О. Вітченко і засновник та керуючий партнер Nika Tech Family М. Слободянюк, є ще однією з переваг Дія City.

На думку керівників ІТ-компаній, стабільність спецрежиму і державні гарантії дотримання новаторських правових умов – ось запорука успішності історії з Дія City.

Виграш індустрії від впровадження спецрежиму, на думку О. Вітченка, полягатиме у збільшенні кількості робочих місць, у якості та рівні ІТ-спеціалістів через реформу освіти.

Досить стримана у своїх прогнозах CEO Banza В. Омельченко. На її думку, наразі важко спланувати конкретні кількісні очікування, але стартувати з якості взаємодії ІТ, держави та бізнесу – вірний старт. «Нові правила» – це прозорість комунікації держави з бізнесом, якої за «старими правилами» бракувало, впевнена В. Омельченко.

Природною причиною частини підприємців не підтримувати запровадження Дія City експерти вважають страх перед змінами: побоювання запровадження нових схем та конкуренції. Оскільки, на думку підприємців, нововведення у галузі ІТ є дуже суперечливими, є чимало й негативних відгуків.

Попри те, що у Мінцифри запевняють у значних перевагах Дія City, опитування серед представників ІТ-сфери показало, що 79 % виступають проти його впровадження, а підтримують – лише 9 % (згідно з опитуванням на DOU.UA (найбільша ІТ-спільнота України) у квітні 2021 р.

Серед близько 5600 анкет найпопулярніші посади – розробник (64 %), тестувальник і менеджер (по 11 %). Цікаво, що в опитуванні брали участь переважно досвідчені ІТ-спеціалісти: чверть мають досвід роботи в галузі понад 10 років, ще третина – 5–10 років. Як і в середньому на ринку, половина респондентів працює в аутсорсі/аутстафі, третина – у продукті.

Як показало опитування, серед головних страхів айтишників щодо Дія City – підвищення податків та заборона працювати ФОПом.

В опитуванні DOU противники Дія City головними аргументами обрали «Не довіряю Мінцифрі та державі» та «ІТ-індустрія розвивається, не треба нічого міняти» – 77 % та 69 % відповідно. А варіанти «Умови праці для ІТ-спеціалістів погіршаться» та «Скасують 3 групу ФОП» набрали по 41 %.

На 100 % впевнені в успішній реалізації Дія City лише 21 % ІТ-спеціалістів-прихильників.

Крім цього, представники української ІТ-галузі, детально ознайомившись з законопроектом № 4303, вийшли на мітинг до стін Верховної Ради. 13 липня 2021 р. вони влаштували акцію «Стоп «Дія City»,

вимагаючи прибрати із законопроекту низку норм. Таку ж акцію провели біля Харківської облдержадміністрації. Харківські активісти зібралися з плакатами: «ІТ зростає без вашого втручання», «Я програміст. Я проти Дія Сіті», «Не знищуйте ІТ в Україні», «Зранку податкова реформа. Ввечері реформа ІТ».

Організатори акції протесту певні, що наразі законопроект № 4303 не відповідає заявленим цілям і потребує доопрацювання і може створити правові колізії. Зокрема, працівників ІТ-галузі вважають, що ініціатива держави абсолютно не враховує інтереси спеціалістів ІТ-галузі, зате закон містить норми про неконкурентність, непереманювання, які знижуватимуть мобільність спеціалістів і впливатимуть на конкурентність заробітних плат спеціалістів цієї галузі; найбільш привабливими будуть умови лише для великих гравців ІТ-ринку; висловлюють побоювання щодо створення кластеру, де будуть GIG-контактери, які стануть непідзвітними Трудовому кодексу, щодо вибіркової під час відбору резидентів кластеру Дія Сіті, щодо необхідності проведення незалежного аудиту для вступу до Дія Сіті, що може коштувати до 10 тис. дол.

На думку учасників акції під Верховною Радою, нині ІТ-галузь працює за однаковим законодавством з іншими галузями бізнесу в Україні. А система Дія Сіті має повністю виокремити галузь ІТ з-поміж інших галузей, і у цьому полягають серйозні ризики.

Попри те, що про нову ініціативу позитивно відгукуються в посольстві США в Україні, суттєва частка сфери не вірить доводам чиновників. Так, держава гарантує індустрії незмінність умов Дія Сіті протягом 25 років. Але айті-сфера не розуміє, звідки у Мінцифри впевненість, що умови Дія Сіті будуть актуальними чверть століття.

Бентежать айті й GIG-контракти, тобто фактично договори про «непереманювання» співробітника. Фахівці побоюються, що в умовах контрактної роботи компанії зможуть виставляти мінімальні зарплати своїм співробітникам – все одно вони пов'язані договором і нікуди не подінуться. Такі умови

можуть бути вигідні для великих «галер», як їх називають представники сфери, зазначає фінансовий аналітик О. Куш.

У свою чергу, президент Гільдії ІТ фахівців, автор петицій на сайті Президента «Стоп Дія Сіті» Є. Чумаков переконаний, що законопроект № 4303 дозволить підписувати «кабальні» угоди, після яких айтішник не зможе влаштуватися на роботу.

У компанії «Luxoft Україна» вважають, що для сектору важливе схвалення всіх змін пакетом (правовий, податковий та силовий законопроекти), що дозволить зрозуміти, у якому середовищі галузь працюватиме далі.

Проте у Мінцифри повідомили, що голосування за проекти відбудеться за процедурами ВР (про пакетне голосування за всі три закони не йдеться).

Загалом, представники ІТ-галузі побоюються, що спецрежим негативно вплине на індустрію, а саму концепцію Дія Сіті називають «класним піарним проектом, покликаним підняти політичний рейтинг Президента й окремих топ-посадовців».

Слід зазначити, не тільки фахівці, а й частина експертів негативно ставляться до нововведень в галузі.

Так, зауваження парламентських юристів до документа для другого читання склали більше ніж 30 сторінок. Коротке резюме: законопроект в цій редакції пропонується відхилити через невідповідність нормам Конституції та низці інших законів, документ не враховує правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції, не несе належного нормативного навантаження і містить гасла, описові речі, вкрай мало матеріалу нормативного характеру, спірні твердження публіцистичного характеру, притаманні пояснювальній записці до законопроекту, а також дублює інші положення законодавства.

УГЮО кажуть, що в документі, який регулює цифрову економіку сам термін «цифрова економіка» не визначено, не відображені відмінності такої «цифрової економіки» від традиційної, а також не відображено і її трансформації – від такої, що споживає ресурси, до економіки, котра ресурси створює.

Засумнівалися юристи і в тому, що реалізація закону не вимагатиме бюджетних коштів.

Дійсно, сьогодні ІТ-сектор по праву вважається локомотивом економіки, тому багато країн намагаються створити сприятливі умови для його розвитку, зокрема й завдяки спеціальним податковим режимам.

Фахівці в галузі ІТ є дуже мобільними: вони можуть собі дозволити працювати в будь-якій країні світу, для них переїзд і зміна громадянства не проблема – знаючи англійську, вони можуть працювати практично в будь-якій компанії. Тому на міжнародному рівні йде конкуренція за талановитих працівників і перспективні стартапи. На глобальному ринку країни конкурують також і за інвестиції, без яких розвиток ІТ неможливий.

Модель спеціального правового режиму для ІТ-галузі – це не винахід українців. Тому вивчення досвіду інших країн – це не питання лише порівняння, тут важливо зрозуміти, з ким Україна вже конкурує й чому поки що програє цю боротьбу та який ефект буде мати прийняття законодавства про Дія City, якщо зважати на досвід інших країн.

Успіхами країн «Великої Сімки» сьогодні нікого не вразить. Для України більший інтерес становить досвід країн, які, здавалося б, не володіють вражаючою базою для розвитку ІТ, але отримали гарні результати після запровадження спецрежимів. Це важливо, наголошує керівниця Офісу Національної інвестиційної ради О. Магалецька, як для нарощування інноваційного потенціалу всередині країни, так і для того, аби українські компанії могли конкурувати на світовому ринку.

Практично усі держави-сусіди України мають подібні режими: Молдова, Польща, Естонія, Білорусь тощо.

Наприклад, Молдова у свій час зіштовхнулася із проблемами надто подібними до наших: військова агресія, незаконне втручання у вибори, спроба сепарації частини території. Ще в 2016 р. країна мала одні з найменш привабливих умов для розвитку ІТ в регіоні: багато спеціалістів виїжджали за кордон, компанії працювали «у тіні». Перед країною стояли такі задачі, як сприяння

розвитку вже існуючих компаній, спрощення відкриття нових підприємств, виведення «з тіні» фінансових потоків та підвищення конкурентоспроможності молдовського ІТ-сектору.

Спецрежим для ІТ запрацював у Молдові у 2018 р. за підтримки уряду. Досвід Moldova IT Park яскраво ілюструє, яких відчутних результатів можна досягнути за достатньо коротким терміном.

Перш за все, для компаній-резидентів Moldova IT Park було спрощено податкові умови. Замість податку на прибуток, ПДФО, податків на нерухомість запровадили єдиний збір у розмірі 7 % від продажів. Рішення було простим, але дієвим. Лише за 2019 р. кількість компаній-резидентів з іноземним капіталом у Молдові збільшилася на 39 %. Капітали походили, передусім, зі США, Румунії, Італії, Великобританії, Німеччини та Франції.

Наразі в країні працюють понад 600 компаній, чверть яких є іноземними, а більш ніж 50 % були створені вже після запуску Moldova IT Park. Сьогодні молодий айтишник з легкістю отримує в рамках Moldova IT Park до 30 тис лей на місяць (біля 1 тис. 650 дол.). Це важливо, бо справжній талант залишатиметься вдома, лише якщо він гідно оцінений. Загальний дохід резидентів за перший рік роботи спецрежиму зріс на 30 % і склав приблизно 200 млн дол.

Значно збільшився і державний бюджет Молдови. Сума єдиного податку у 2019 р. склала близько 14,2 млн дол., що на 52 % більше, ніж у рік запуску спецрежиму.

Вперше окрема галузь молдовської економіки отримала власний індивідуальний режим оподаткування, що стало успішним прецедентом на майбутнє. ІТ-індустрія зайняла передову позицію в житті суспільства.

Місцеві експерти навіть охрестили це показником повноцінної зрілості вітчизняної економіки. Сьогодні Moldova IT Park перетворився на ключовий кластер країни, що поєднує клієнтів зі сфери фінансів, автомобілебудування, телекомунікацій та державного управління.

На думку О. Магалецької, завдяки сміливості та співпраці державного та приватного секторів

Молдова вже сьогодні може слугувати гарним прикладом для решти країн із подібним бекграундом, серед яких і Україна.

Ще одна сусідка України – Білорусь взялася за стимулювання розвитку ІТ-сектору ще 2005 р. Тоді був створений спеціальний податково-правовий режим – Парк високих технологій (ПВТ). А в 2017 р. було ухвалено Декрет № 8 «Про розвиток цифрової економіки», згідно з яким резиденти Парку звільняються від сплати чималої кількості податків до 2049 р.

Резиденти ПВТ користуються спеціальним податковим режимом, усередині якого діють такі ставки: 0 % – податок на прибуток; 0 % – ПДВ; 0 % – офшорний збір; 0 % – митні збори (ставка діє в разі ввезення на територію країни технологічного обладнання).

Якщо нерухомість розміщено на території ПВТ і не надається в оренду, то резидент звільняється від сплати податку на нерухомість. Резидентів звільнено від сплати податку на землю, якщо ділянка розташована в межах парку та використовується під будівництво (не більш ніж 3 роки).

До 2021 р. резиденти ПВТ мали і значні пільги з оподаткування заробітної плати своїх співробітників – для них ПДФО становив 9 %. Але через пандемію COVID-19 Білорусь вирішила до 2023 р. встановити для співробітників-резидентів ПВТ ставку ПДФО на рівні загальнодержавної, тобто 13 %. Але залишилася інша пільга: резиденти спецрежиму, як і раніше, можуть сплачувати внески до Фонду соціального захисту населення в розмірі 34 % не від суми реальної заробітної плати, а від розміру середньої зарплати в країні, яка є значно нижчою, ніж зарплата айтівців.

До речі, в умовах нинішньої нестабільної політичної ситуації в Білорусі, Польща вирішила надати білоруським ІТ-фахівцям кращі умови і в такий спосіб переманити їх до себе. Білоруським фахівцям і компаніям пропонуються кращі офіси, спрощені механізми отримання віз, юридична підтримка, можливість участі в отриманні грантів.

Власний спецрежим для ІТ – Парк високих технологій – функціонує вже майже 10 років і в Киргизстані та демонструє, як аграрна країна

з низькою базою для розвитку ІТ-сектору може досягти успіху в епоху цифровізації.

Робота над створенням ПВТ тривала майже 5 років, у ролі засновника якого у 2013 р. виступила держава, проте безпосереднім розвитком проєкту займаються приватні компанії.

Сьогодні резиденти Парку відраховують 1 % доходу на користь спецрежиму. Для них ПДФО складає 5 %, а страхові внески – 12 % залежно від розміру середньомісячної заробітної плати по всій республіці.

За підсумками 2020 р. компанії-резиденти досягли обороту в 13,7 млн дол., а ПВТ поповнив державну казну на більш ніж 450 тис. дол.

Парк високих технологій став хабом для більш ніж 70 компаній, що експортують свої послуги у понад 30 країн світу. За оцінками засновників спецрежиму, за всі роки його існування резиденти залучили в країну понад 55 млн дол.

Експерти вважають, що в майбутньому ПВТ здатен приносити понад 1 млрд дол. на рік. Для центрально-азійської країни з чисельністю населення, що ледве перевищує 6 млн, усі вищезазначені фактори є більш, ніж показовими.

Цікавим для України може бути досвід Естонії. Для країни з населенням 1,3 млн осіб, важливим є приплив інвестицій і робочої сили, тому податкова політика країни також спрямована на всіляке стимулювання ІТ-сектору.

Сьогодні Естонія – одна з найзручніших країн світу для реєстрації стартапу: прозоре оподаткування, система лояльності, простота в роботі з державними органами – усе це дає позитивний ефект. Але головна конкурентна перевага – оподаткування. Так, підприємства, які працюють у секторі ІТ й експортують свої послуги, звільняються від сплати ПДВ.

Ще одна перевага оподаткування в Естонії – відсутність податку на прибуток. Точніше, податок на прибуток є, але за ставкою 0 %. Отже, державна політика спрямована на стимулювання реінвестування: якщо компанія вкладає гроші в оборот, то може не сплачувати податок на прибуток. Водночас якщо власники

хочуть отримати дивіденди, то доведеться сплатити податок на розподілений прибуток у розмірі 20 %.

Засновники компанії можуть бути нерезидентами країни, а директор може не нараховувати собі заробітну плату. Крім того, податки, пов'язані із заробітною платою, можна не сплачувати, якщо працівник компанії не перебуває на території Естонії. Якщо ж до старту залучені співробітники, які проживають у країні, то доведеться сплатити податки: ПДФО для резидентів Естонії – 20 %; соціальний податок – 33 %, внесок до пенсійного фонду (для співробітників-резидентів) – 2 %.

Як бачимо, попри те, що в шляхах загального розвитку України і сусідніх країн більше відмінного, ніж спільного, у секторі ІТ ці країни вирішують подібні проблеми: втримати креативний клас в країні, забезпечивши йому гідні умови роботи; детінізувати галузь; залучити іноземні інвестиції в країну та привабити великі іноземні компанії, які разом із собою несуть нову культуру ведення бізнесу.

Отже, Дія City – не просто спецрежим для полегшення життя ІТ-компаніям. Режим задуманий як інструмент цифрової трансформації країни та промоції інноваційних продуктів під українським брендом, можливість залучення іноземних інвестицій, які ІТ-компанії раніше були позбавлені через недосконале законодавство у цій сфері, використання схем оптимізації та роботу в тіні. Головне, щоб спецрежим був стабільним та прозорим (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: офіційний вебпортал Верховної Ради України (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70298); Онлайн-платформа «Дія.Бізнес» (<https://business.dia.gov.ua/cases/tehnologii/dla-cogo-mincifri-stvorue-dia-city-ta-ak-vona-rozvivatime-it-biznes-v-ukraini>); вебпортал «Слово і Діло» (<https://www.slovoidilo.ua/2021/04/09/statija/biznes/diya-city-chomu-dovkola-projektu-rozhornulasya-dyskusiya-yaki-propozyciyyi-biznesu-vraxyvalo-mincyfry>); сайт Української асоціації операторів зв'язку «Телас» (<https://telas.kiev.ua/telas/zakonoproekt-4303-pro-diya-city-ukhvaleno-v-tsilomu.html>); вебсайт «Укрінформ» ([*ua/rubric-economy/3248722-osnovnou-metoudia-city-e-stvorennaspriatlivih-umov-dla-biznesu-mincifri.html*](https://www.ukrinform.</i></p>
</div>
<div data-bbox=); <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3258881-dia-city-pokrasue-brend-ukraini-u-sviti-fedorov.html>; <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3231297-gigkontrakti-v-ramkah-dia-city-neobhidni-ukrainskij-itindustrii-ekspert.html>); інформаційне агентство «Українські Національні Новини» (<https://www.unn.com.ua/uk/news/1937264-zavdyaki-diya-siti-obsyag-investitsiy-v-ukrayinu-zroste-magaletska>); сайт «Економічна правда» (<https://www.epravda.com.ua/news/2021/06/2/674544/>; <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/06/22/675202/>; <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/03/26/672322/>; <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/07/12/675847/>); сайт thepage.ua (<https://thepage.ua/ua/special-projects/gig-kontrakti-simbioz-mobilnosti-fop-i-socialnih-garantij-shtatnogo-robotnika>; <https://thepage.ua/ua/special-projects/podatkovestimulyuvannya-it-industriyi-svitovij-dosvid>); сайт bit.ua (https://bit.ua/blog_columns/diya-city-peredbachaye/); єдиний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал» (<https://www.kmu.gov.ua/news/mihajlo-fedorov-diya-city-dopomozhe-zmenschiti-podatkovestimulyuvannya-u-5-raziv>); сайт ZN.UA (<https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/dija-siti-pospriyaje-pritoku-investitsij-rostu-zajnjatosti-ta-valovoji-dodanoji-vartosti-v-it-eksperti-oxford-economics.html>); сайт Факту. ICTV (<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20210429-komu-vygidnyj-spetsrezhym-diya-city-dumka-eksperta/>); сайт Delo.ua (<https://delo.ua/business/pjat-zapitan-do-it-industriji-pro-dija-city-380344/>); сайт DOU.ua (<https://dou.ua/lenta/articles/what-devs-think-about-dia-city/>); сайт zikua.tv (https://zikua.tv/article/proiekt_mintsyfry_dia_city_dlia_it_haluzi_shcho_vin_naspravdi_peredbachaie_i_chomu_aitishnyky_rizko_protvy_1007556); сайт 112ua.tv (https://ua.112ua.tv/statji/ni-znyzhennia-podatkov-chomu_aitishnyky-straiuiut-protvy-diiacity-584869.html); сайт «Еспресо» (<https://espreso.tv/do-yakikh-naslidkiv-prizvede-zaprovdzhennya-diya-city-ekspertne-opituvannya>); сайт nv.ua (<https://biz.nv.ua/ukr/tech/diya-city-superechit-konstituciji-shcho-kazhut-yuristi-mincifra-i-deputati-novini-ukrajini-50171430.html>).*

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Нове в законодавстві України у сфері охорони тваринного та рослинного світу

15 липня 2021 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2351 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив ЄС у сфері охорони тваринного та рослинного світу)», який також був підписаний Президентом В. Зеленським. Закон посилює відповідальність за жорстоке поводження з тваринами та пропаганду насильства над ними, передбачає кримінальну відповідальність за контрабанду рідкісних видів тварин і рослин, а також рослин, занесених до Червоної книги України, Конвенції СІТЕС та Бернської Конвенції.

Однією з причин прийняття нового закону стала ратифікація Україною в 2013 р. міжнародної Європейської конвенції про захист домашніх тварин. Однак досі норми Конвенції не були імplementовані в українське законодавство, зокрема у ст. 22 Закону України № 3447-IV «Про захист тварин від жорстокого поводження». Ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка карає за жорстоке поводження з тваринами, практично не діяла. Це пояснювалося тим, що вона не узгоджена із Законом України № 3447-IV.

До того ж, норми ст. 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26 Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» були суто формальними, тому що покарання за їх порушення у ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) не передбачалося. Наприклад, ст. 25 Закону України № 3447-IV забороняє дельфінаріям використовувати будь-яку воду, крім морської. Усі дельфінарії України порушують цю статтю. Однак оштрафувати їх було неможливо, тому що санкція за таке порушення не прописана в ст. 89 КУпАП. До цього часу не була передбачена адміністративна відповідальність за знищення видів рослин і тварин, або їх міст проживання, які охороняються Бернською та іншими міжнародними конвенціями, ратифікованими Україною.

Поряд з цим у законодавстві України було скасовано норму щодо конфіскації браконьєрських знарядь і незаконно добутої продукції у так званих антибраконьєрських статтях 248 і 249 Кримінального кодексу України (ККУ). Існувала нагальна необхідність розмежування компетенцій щодо розгляду справ за ст. 89 КУпАП, а також уточнення складу злочинів та узгодження ч. 3 ст. 299 зі ст. 67 ККУ.

Тому метою запровадження нового закону стало створення умов для ефективного захисту тварин від жорстокого поводження і рослин від знищення, шляхом оптимізації законодавства України у цій сфері і впровадження європейських гуманних цінностей та стандартів.

Наближення українського законодавства до норм Європейського Союзу, зокрема передбачає заборону:

- умертвіння безпритульних тварин для регулювання їх чисельності.
- насильницьке годування тварин, у тому числі для розведення та вирощування гусок та качок для отримання фуа-гра (жирної печінки);
- патрання, обсмалювання, зняття шкіри, копчення, відокремлення частин у тварин тощо до припинення серцебиття тварини;
- дарувати домашніх тварин як призи, нагороди чи премії, умертвляти тварин шляхом утоплення, задушення, використання електричного струму та речовин, що призводять до отруєння;
- залишати тварину в закритому салоні автомобіля за відсутності в ньому людини при температурі повітря більше +20° С та менше +5° С;
- замурування тварин у підвальних приміщеннях;
- залишати домашню тварину прив'язаною без нагляду у громадських місцях чи місцях скупчення людей (поблизу зупинок, магазинів тощо), а також прив'язувати тварин до транспортних засобів та примушувати до бігу за моторними транспортними засобами.

- утримання великих хижих тварин, отруйних змії, хижих птахів, інших тварин, що становлять загрозу для людини, видів тварин, занесених до Червоної книги України у закладах громадського харчування, нічних клубах, готелях, базах відпочинку, оздоровчих закладах. Також у квартирах, приватних будинках, на присадибних, дачних чи садових ділянках.

- жебракувати з тваринами, а також надавати фотопослуги з дикими тваринами, крім зоопарків, цирків та дельфінарій.

- пропаганда жорстокого поводження з тваринами, оприлюднення вбивства тварин для пропаганди жорстокого поводження з тваринами або заклики до таких дій;

- здійснювати рубку лісу за периметром охоронних ділянок навколо місць проживання та розмноження рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного та рослинного світу у радіусі 500 м тощо.

До того ж новим законом запроваджується адміністративна відповідальність за жорстоке або безвідповідальне поводження з тваринами для осіб, починаючи з 16 років. А вже з 14 років – існує кримінальна відповідальність за жорстоке або безвідповідальне поводження з тваринами. З'явилася можливість тимчасового вилучення тварин поліцією до розгляду справи у суді та їх конфіскація у випадках жорсткого поводження. Реальним стає позбавлення права особи, яка вчинила зазначені дії, утримувати тварин протягом 5 років і обов'язкове проведення експертизи для встановлення причин смерті тварини.

Природна річ, що в багатьох країнах Євросоюзу, навіть його «нових» членах вже діють аналогічні законодавчі норми. Зокрема, чеський закон про захист тварин прямо забороняє публікацію (демонстрацію) у ЗМІ вбивства тварин. У Болгарії аналогічний закон забороняє використовувати тварин у розважальних закладах, а також у рекламі.

На перший погляд прийняття нового закону свідчить про тріумф в Україні європейських гуманних цінностей та стандартів поводження з тваринами й в цілому про зростання

«людяності та моральності» нашого суспільства. Проте, під час обговорень відповідного законопроекту (№ 2351) у нього виявилось не тільки немало прихильників, але й супротивників.

Наприклад, заступник головного редактора видання «Лісовий і мисливський журнал» Р. Новіков вважає, що нова законодавча ініціатива не лише сприяє руйнуванню мисливської галузі, але й може призвести до «знищення біорізноманіття і розмноження хворими тваринами різних інфекційних хвороб». Аргументуючи власну позицію, Р. Новіков звертає увагу на те, що «бродячі собаки гірше вовків, вони збираються у зграї й у них потужна організованість, вони холоднокровні вбивці, які знають, що таке полювання на результат – це машини для знищення». Найстрашніше для природного середовища те, що вони знищують, насамперед молодняк дичини. Те саме стосується і бродячих котів, які з'являються у дикій природі зазвичай через власні напади на домашню птицю. В лісі вони «продовжують втамовувати свою пристрасть і відловлюють сотнями, тисячами лісових пташок, у тому числі, червонокнижних».

Н. Безмен, блогерка з видання «Фокус», зазначає, що в новому нормативно-правовому акті «багато хорошого і правильного». Наприклад, не можна «тягати мавпочок і голубів спекою заради фотосесій». Завдяки новому закону, можливо, «навіть перестануть калічити левенят та інших милих (поки маленькі) звірятко на потіху любителів екзотики». Однак що буде в подальшому з конфіскованою за законом твариною – не зрозуміло. «Вона повинна бути транспортована? Куди? У найближчий зоопарк? А якщо він не готовий прийняти? І як транспортована? Ким, за які гроші?».

Частково на ці запитання дала відповідь М. Суркова, віцепрезидентка Асоціації зоозахисних організацій України. «Багато країн випускає тварин в ареали перебування під опіку волонтерів. Якщо не будемо використовувати ефективні методи регулювання чисельності безпритульних тварин, а також не будемо проводити інформаційно-просвітницьку роботу з населенням, яке відповідальне за

ці зграї безпритульних, будемо втрачати й фінансово. Ми будемо утримувати такі комунальні підприємства, які знищують тварин, витрачати на них мільйони щороку, і це буде безкінечна боротьба. Я думаю, що депутати все це розуміють, можливо, в них є певні сумніви та вагання, але я сподіваюся, що гуманність пересилить це... Сподіваюся, нове скликання парламенту покаже, що Україна – цивілізована, а депутати здатні приймати європейські закони», – зазначала зоозахисниця.

Н. Безмен зачіпала й цю тему. На її думку, волонтерів, що займаються лікуванням і виходжування диких тварин очікують великі складнощі. З одного боку їм не допомагає держава. З іншого – новий закон забороняє утримання диких хижих птахів на приватній території. Хоча відомо, що, практично всі притулки в Україні організовані на приватній території. «Є дикі птахи, яких виходжують, догодовують і випускають, є птахи-каліки, які залишаються в притулку довічно. Волонтери перебиваються як можуть, ледве зводять кінці з кінцями – а тепер вони повинні що, орендувати землю і заново будувати там вольєри і займатися облаштуванням?» – задається питанням блогерка. І додає: «Ці притулки й існують тільки тому, що організовані на території приватних домогосподарств. Організовані вони з урахуванням раніше озвучених державою

вимог. Ось, тільки тепер держава змінює правила гри. Різко, без перехідного періоду».

Аналізуючи позицію Р. Новікова і Н. Безмен, а також їх симпатиків, слід зазначити, що вони мають рацію, але в окремих аспектах. Дійсно для України важливі всі галузі, зокрема мисливське господарство. Але, усе-таки, це лише один бік проблеми. Якщо розглядати її в цілому, то новий закон захищає сотні тисяч тварин і мільйони рослин, і не тільки в лісах. Це також стосується й уваги Н. Безмен до механізмів реалізації закону – деякі технічні моменти можуть вирішуватися шляхом застосування підзаконних актів тощо. Головне, що в цілому, завдяки новому закону українське суспільство робить ще один крок у бік загальноєвропейських та загальнолюдських цінностей (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67235, <https://tlu.kiev.ua/pro-nas/novini-zakhodi/novina/article/zakonoprojekt-baiduzhosti-2351-jakii-viklikajebagato-zapitan-narikan-i-superechnostei-5-ljutogo-pri.html>, <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/nezrozumila-pauza>, <https://focus.ua/uk/opinions/488725-blagimi-namereniyami-pochemu-v-ukraine-luchshiy-sposob-izvratit-lyubuyu-ideyu-eto-sdelat-ee-zakonom>, <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3281462-rada-uhvalila-zakon-pro-zaboronu-znusanna-z-tvarin.html>).*

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА *

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Богдан Данилишин, голова Ради НБУ, академік НАН України

Шість років інфляційного таргетування в Україні: над чим варто задуматися?

Перехід Національного банку до проведення грошово-кредитної політики на засадах інфляційного таргетування (ІТ), який відбувся у 2015 році, став однією із найбільших реформ для Національного банку України. Запровадження нового монетарного режиму можна порівняти з

грошовою реформою 1996 року або розробкою Закону про НБУ в 1999 році.

Слід відзначити, що під час прийняття рішення про перехід до інфляційного таргетування у 2015 році Рада Національного банку не функціонувала – її робота штучно майже два роки стримувалася, тому рішення про операційний дизайн та порядок запровадження нового режиму монетарної політики ухвалювалися Правлінням Національного

* Збережено стиль і граматику оригіналу

банку самостійно. В 2016 році, коли Рада нарешті запрацювала хоч і в неповному складі, при прийнятті Основних засад грошово-кредитної політики на 2017 рік – Рада НБУ визнала інфляційне таргетування монетарним режимом, який буде реалізовуватися Національним банком України. Пізніше це знайшло відображення в Стратегії монетарної політики, яка також була схвалена Радою НБУ. Фактично в конституційно визначених документах, які схвалює Рада НБУ як єдиний конституційно визнаний орган, який має право формувати Основні засади грошово-кредитної політики і здійснювати контроль за її виконанням, ІТ постійно вдосконалюється і набуває ознак, що відповідають реаліям України.

Україна перейшла до інфляційного таргетування в скрутний для держави час. На час запровадження ІТ економічні умови в Україні були набагато складнішими, ніж в інших країнах, які пройшли цей шлях раніше. Тривалий період утримання фіксованого обмінного курсу на фундаментально необґрунтованому рівні створив гігантські проблеми для платіжного балансу. В умовах кризи, спровокованої воєнним конфліктом з Російською Федерацією та втрати територій з підприємствами, що формують експортну основу економіки, суттєво загострилися валютні ризики, що в підсумку спровокувало триразову девальвацію обмінного курсу гривні і вплинуло на споживчу інфляцію. Свій внесок в макроекономічну нестабільність вносив також хронічно дефіцитний державний бюджет.

Загалом, за часи незалежності Україна пережила 8 фінансових криз – три валютних, три банківських та дві – суверенного боргу. Такий негативний бекграунд доводить, що відмова від управління обмінним курсом і перехід до таргетування інфляції стали стратегічно правильним вектором розвитку монетарної політики НБУ, який однак потребує модифікації.

Національний банк розпочав політику ІТ з поступового зниження інфляційної цілі з 12% на кінець 2016 року до 5% у середньостроковій перспективі та досяг певних результатів.

По-перше, зниження волатильності інфляції. За час використання ІТ в Україні середній рівень інфляційної цілі становив майже 7%, а середня інфляція – 9%. Незважаючи на те, що середня інфляція після запровадження ІТ не змінилася, її волатильність знизилася майже вдвічі. Стандартне відхилення інфляції зменшилося із 7.3 в. п. до 4.2 в. п., що свідчить про дієвість режиму ІТ в досягненні цінової стабільності.

По-друге, зниження вразливості економіки до зовнішніх та внутрішніх шоків. Через дію «автоматичних» стабілізаторів (гнучкий обмінний курс) та прогнозовану монетарну політику українська економіка продемонструвала стійкість до шоків під час кризи, спричиненою пандемією COVID-19 – відсутність стрімкої та неконтрольованої девальвації гривні, відтоку депозитів з банківської системи; падіння в Україні було нижчим ніж в більшості країн, що розвиваються.

По-третє, зниження ставок за кредитами для суб'єктів господарювання. Після переходу до циклу пом'якшення монетарної політики (з кінця 2019 р.) середньозважені гривневі процентні ставки за новими кредитами для суб'єктів господарювання мало не вперше в монетарній історії України зменшилися до однозначних рівнів: з 20% станом на середину 2019 р. до 9.6% станом на червень 2021 р.

Між тим самозаспокоюватися рано.

Дослідження різних вчених неодноразово підтверджували, що з часу запровадження ІТ в Україні інфляція фактично перебувала у цільовому діапазоні Національного банку ($5\% \pm 1$ в. п.) лише у трьох місяцях. Останнє потрапляння інфляції в центральну точку цільового діапазону в грудні 2020 р. було зумовлено її стрімким прискоренням наприкінці 2020 р.

В Україні спостерігається суттєвий вплив немонетарних факторів на інфляцію та низька дієвість монетарного трансмісійного механізму. Через низький рівень доходів громадян частка продовольчих товарів у ваговій структурі ІСЦ становить понад 50%, а незавершеність структурних реформ зумовлює високу залежність ІСЦ від цін, що регулюються

адміністративно (ціни на ЖК послуги, тарифи на газ та електроенергію тощо). Це призводить до того, що та частка товарів і послуг в ІСЦ, на яку мають безпосередній вплив рішення з питань монетарної політики, становить близько 30%. вплив ІТ на інфляційні процеси є обмеженим і залежить від глибини та повноти ринків.

Нерозвиненість інших сегментів фінансового ринку (фондовий ринок, ринок небанківських фінансових компаній тощо), переважання в структурі наданих кредитів домогосподарствам споживчих кредитів та надвисокий рівень ліквідності банківської системи призводять до погіршення дієвості монетарної трансмісії від прийнятих рішень.

При цьому, Національний банк несе суттєві емісійні витрати на забезпечення функціонування операційного дизайну монетарної політики. Для підтримання ставок за короткостроковими міжбанківськими кредитами на рівні близькому до облікової ставки через операції з абсорбування ліквідності банківської системи Національним банком витрачаються суттєві кошти. Так процентні витрати за депозитними сертифікатами, що емітовані Національним банком впродовж 2015-2020 рр. становили 51,8 млрд. гривень.

Окрім того, зберігається дискретність рішень з монетарної політики. Навіть за умов наявності чітко прописаних правил та процедур щодо прийняття рішень з монетарної політики використання прогнозних показників, що мають високий ступінь невизначеності, та неспостережних показників (потенційний ВВП, нейтральна облікова ставка тощо), що відрізняються значною варіативністю, залишають суттєвий простір для прийняття суб'єктивних рішень. Водночас це ускладнює однозначну оцінку прийнятих рішень з питань монетарної політики та порушує баланс цілей політики Національного банку.

Для прикладу, монетарна політика впродовж всього періоду застосування режиму ІТ проводилася із виключною концентрацією на цілі інфляції і з недостатньою увагою до цілі підтримки стійких темпів економічного зростання. Центральний банк перейшов до

жорстких параметрів монетарної політики в умовах критично слабкого внутрішнього попиту та в умовах критично низького рівня національних заощаджень, що призвело до стагнації економіки та подальшого падіння темпів економічного зростання. Загальним підсумком неефективності монетарної політики стало зниження рівня монетизації економіки з 60 до 36% ВВП за останні 5 років.

Політика високих процентних ставок згубно позначилась на фінансовій стійкості суб'єктів господарювання та державних фінансів. У секторах економіки суттєво зросли макрофінансові ризики у зв'язку із критичним зниженням доступності кредитних ресурсів. Рівень кредитування реального сектору впав до 15% ВВП (за працюючими кредитами), що в 4-5 разів нижче, ніж в країнах Центральної та Східної Європи. Підприємства змушені були запозичувати на зовнішніх ринках капіталу в результаті чого ризики зовнішньої вразливості економіки посилились (зовнішній борг підприємств сягнув 37% ВВП, при середніх значеннях у регіоні 20-25% ВВП). В секторі державних фінансів суттєво зросла вартість державних запозичень.

Потенціал банківської системи для фінансування економіки знаходиться на рекордно низькому рівні за весь час незалежності України. З 2013 по 2019 р. співвідношення між депозитами банків і ВВП знизилось з 48% до 25%, а частка строкових депозитів знизилась з 68% до 44%. Співвідношення між залученими коштами банків (депозитами) та працюючими кредитами знизилось до рівня нижче 50%. В результаті банківська система України значно ослабила виконання своєї основної функції фінансового посередника між вкладниками та позичальниками.

Зрештою, у 2021 році, незважаючи на підвищення облікової ставки НБУ (з 6% на початку березня 2021 р. до 8,0%), інфляція продовжує набирати оберти, прискорившись з 5% у грудні 2020 р. до 10,2% у липні 2021 р.. В той же час, процентні ставки за новими депозитами продовжують низхідний тренд, що свідчить про недієздатність монетарної трансмісії у сегменті споживання/заощадження

населення. Враховуючи, що домінуючий вплив на динаміку інфляційних процесів здійснюють немонетарні чинники (зростання світових цін, підвищення адміністративних тарифів) подальше підвищення облікової ставки НБУ може бути неефективним у подоланні інфляційного тиску, проте може уповільнити темпи відновлення національної економіки.

Рада Національного банку неодноразово вказувала на недоліки та незбалансованість політики центрального банку, вибірковість застосування монетарних інструментів та недостатньо активну діяльність Правління Національного банку з відновлення кредитування та стимулювання економічної активності в Україні.

Зокрема, Рішенням Ради НБУ №50-рд від 17 грудня 2019 року було відзначено, що Правління Національного банку України, проводячи жорстку монетарну політику в 2019 році, не забезпечило в межах своїх повноважень підтримання стійких темпів економічного зростання та відновлення кредитування економіки. Грошово-кредитна політика, що здійснювалася, була запізнілою реакцією на суттєві внутрішні та зовнішні шоки, вплив процентної політики на зростання реального ВВП залишився обмеженим, а висока облікова ставка сприяла значному перетоку фінансових ресурсів у державні боргові зобов'язання та підсиленню дисбалансів в економіці. В цьому зв'язку, грошово-кредитна політика, що реалізовувалась Правлінням Національного банку України, не мала стимулюючого впливу на соціально-економічний розвиток.

У Рішенні Ради №9-рд від 31 березня 2020 року Рада НБУ акцентувала увагу Правління Національного банку України на доцільності створення макроекономічних передумов пом'якшення наслідків рецесії в рамках збереження цінової та фінансової стабільності та рекомендувала у тісній координації з Урядом запровадити всі можливі заходи та дії, спрямовані на підтримку економіки та населення у кризовий період.

Рішенням Ради №16-рд від 30 червня 2020 року було визнано, що жорсткість грошово-кредитної політики Національного банку у

2018–2020 роках призвела до суттєвої деформації економічних стимулів діяльності банків та скорочення рівня кредитування економіки.

Попри певний досвід у подоланні інфляції за допомогою інфляційного таргетування, ми не повинні зупинятися на досягнутому, а постійно прагнути до удосконалення як концепції нашої монетарної політики, так і інструментарію її реалізації. Це має дозволити приймати зважені рішення з монетарної політики, які найкраще відповідають потребам та викликам, що стоять перед національною економікою.

Вже за кілька тижнів ми затвердимо головний стратегічний документ Національного банку – Основні засади грошово-кредитної політики на 2022 рік та середньострокову перспективу. Враховуючи виклики, які сьогодні стоять перед країною, значення цього документу є надзвичайно важливим.

Чинні Основні засади грошово-кредитної політики на 2021 рік дали більше гнучкості Правлінню Національного банку у використанні монетарного інструментарію для збалансованого впливу на показники інфляційного розвитку та економічної активності. Зокрема, гнучкість режиму інфляційного таргетування уможливило тимчасове відхилення інфляції від цілі, якщо це дозволяє поживати економічне зростання, тим самим максимізувавши суспільну корисність політики Національного банку. Низька інфляція є важливою, але не достатньою умовою стійкого економічного зростання та підвищення добробуту українського народу.

Оновлені Основні засади зберігатимуть цей наголос, і ми сподіваємося, що Правління Національного банку буде спроможне реалізувати гнучкість монетарного режиму повною мірою.

Переконали, що ми не повинні повторювати помилок минулих років, коли жорсткість політики НБУ призвела до посилення негативних тенденцій в економіці та позначилася на втраті темпів економічного зростання, зниженні конкурентоспроможності вітчизняних виробників та втраті робочих місць. У майбутньому нам слід більш широко трактувати свій мандат та не допускати гіперболізації одних цілей на шкоду іншим.

Провідні центральні банки світу зараз здійснюють перегляд своєї монетарної політики. Відповідний перегляд підходів до реалізації монетарної політики вже здійснили Федеральний резерв США та Європейський центральний банк. Вважаю, що наша дискусія має продовжитися переглядом нашої Стратегії монетарної політики, яка має бути актуалізована відповідно до сучасних викликів, як глобальних, так і внутрішніх.

У наступні роки нам слід опрацювати механізми для підвищення дієвості основних каналів монетарної трансмісії та зниження «вартості» підтримки функціонування її операційного дизайну. Наразі вона є надмірною та створює хибні стимули функціонування банківської системи.

Важливий аспект інфляційного таргетування, який по суті лишився нереалізованим за ці роки – співпраця з Урядом. Інфляційне таргетування – це дорога з двостороннім рухом. Фокусування державних інституцій виключно на власних пріоритетах та неузгодженість політик вже продемонструвало свою неефективність та має залишитись у минулому, як і неузгодженість макроекономічних показників, на які спираються монетарна політика НБУ та бюджетна політика Уряду. Ми маємо проводити політику з упередження кризи державних фінансів та спільно з Урядом координувати реалізацію державних програм, спрямованих на активізацію економічної активності в країні. Для цього потрібно посилити співпрацю в рамках Ради фінансової стабільності, наповнити Меморандум між Урядом та Національним банком практичними діями та суворо вимагати його виконання.

Не менш важливою є координація політики з управління державним боргом. Роль Національного банку не повинна зводитись лише до технічного супроводження операцій із розміщення державних облігацій, але й визначати політику вартості державних запозичень. Це буде найкращою відповіддю на ризики фіскального домінування, фантомні спогади про яке досі не дають спокою апологетам інфляційного таргетування.

Система індикаторів і принципів ухвалення рішень, якими має керуватися Національний

банк для здійснення монетарної та валютно-курсової політики, повинна бути достатньо вичерпною і комплексною як для ефективної реалізації функцій монетарного регулятора, так і для нівелювання ризиків прийняття хибних політичних рішень.

І нарешті, слід удосконалювати комунікації з ринком і суспільством, що дозволить підвищити розуміння та довіру до політики Національного банку.

Сподіваюся, що оновлений склад Правління Національного банку чітко розуміє виклики, які стоять перед економікою України, та має достатній професійний досвід та гнучкість для пошуку оптимальних рішень поставлених перед ними завдань (https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/491781_shist_rokiv_inflyatsynogo.html). – 2021.– 16.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Тетяна Богдан, доктор економічних наук, директор з наукової роботи Growford Institute

Видатки бюджету: досягнення та невдачі

В I півріччі 2021 р. динаміка і структура видатків бюджету відображала як об'єктивні потреби країни, так і політичні уподобання партії влади. Але бракувало їм стратегічного бачення цілей та шляхів розвитку країни, а також чіткого розуміння ролі держави у досягненні суспільного поступу.

Темпи приросту реальних видатків державного бюджету відносно I півріччя 2020 року досягли вражаючих 7,7%, а відносно I півріччя 2019 – 11%. Відповідні темпи приросту для Зведеного бюджету становили 7,2% і 10,2%. Пріоритетами видаткової політики держави у I півріччі 2021 року стали дорожнє господарство; охорона здоров'я; освіта (дошкільна і середня); обслуговування боргу. На противагу цьому, значними сумами скорочення реального фінансування відзначалися сфери житлово-комунального господарства; вищої освіти; охорони навколишнього середовища; субсидії сільському господарству.

Зокрема, в I півріччі 2021 р. найвищими темпами реального приросту характеризувалися такі види видатків за функціональною класифікацією:

- дорожнє господарство: +99,5% відносно I півріччя 2019 р. і +25,8% відносно I півріччя 2020 р.;

- охорона здоров'я: +43,1% і +31,4%, відповідно;

- освіта: +15,6% і +16,2%;

в т.ч. дошкільна освіта: +22,3% і +26,1%;

загальна середня освіта: +16,9% і +16,9%;

- духовний та фізичний розвиток: +14,2% і +18,9%;

- обслуговування державного боргу: +11,1% і +11,6% .

Сферами-аутсайдерами за реальними обсягами бюджетного фінансування в I півріччі 2021 році стали:

- житлово-комунальне господарство: приріст фінансування на -18,3% відносно I півріччя 2019 р. і на -16,2% відносно I півріччя 2020 р.;

- охорона навколишнього природного середовища: -17,5% і -8,7%, відповідно;

- субсидії сільському господарству: -16,4% і -14,3%;

- вкладення у будівництво (без дорожнього господарства): -10,9% і -36,5%;

- вища освіта: -15,4% відносно I півріччя 2019 р. і +9,8% відносно I півріччя 2020;

- соціальний захист і соціальне забезпечення: -6,1% і -3,6%.

Щодо фінансування планових видатків бюджету, то у середньому по загальному фонду держбюджету недовиконання плану становило 7,3%. Найбільшими обсягами недоотриманого фінансування відзначалися такі сфери.

- житлово-комунальне господарство – недовиконання плану на 97,5%;

- духовний та фізичний розвиток – на 30,4%;

- економічна діяльність – на 29,1%;

- охорона навколишнього природного середовища – на 28%;

- державне управління – на 23,8%;

- охорона здоров'я – на 11,1%;

- освіта – на 9,1%.

Частка поточних видатків у структурі видатків Зведеного бюджету збільшилася з 93,6 – 93,8%

у попередніх роках до 95% у I півріччі 2021 р. Серед складових поточних видатків найбільшого приросту фінансування зазнали видатки на обслуговування боргу і видатки на оплату послуг (без комунальних). Тобто структура видатків демонструвала консервацію споживацької економічної моделі в країні.

У I півріччі 2021 року мало місце зменшення капітальних видатків Зведеного бюджету, як у номінальному, так і реальному виразі. В динаміці абсолютна сума капітальних видатків становила 38,6 млрд грн у I півріччі 2019 р., 42 млрд у I півріччі 2020 р. і 38,6 млрд грн у I півріччі 2021 р. У структурі видатків Зведеного бюджету частка капітальних видатків зменшилася з 6,2-6,4% загальної суми видатків у 2019-2020 рр. до 5% у 2021 р.

Навіть при трикратному збільшенні бюджетного фінансування Державного агентства автомобільних доріг України: з 10,9 млрд грн у I півріччі 2019 р. до 33,6 млрд грн у I півріччі 2021 р. – показники капітальних видатків державного і Зведеного бюджетів України залишалися дуже скромними. Це зумовлено тим, що збільшення бюджету цього агентства компенсувалося скороченням інших складових капітальних видатків. Так, серед їх компонентів найбільше знизилися витрати на капітальний ремонт (від 1,3% загальних видатків у січні-червні 2020 р. до 0,9% у січні-червні 2021 р.), а також капітальні трансферти підприємствам, установам і організаціям (від 3,1% до 2,4%).

Капітальні видатки Державного агентства автомобільних доріг, фінансовані з бюджету, в I півріччі 2021 року сягнули майже 62% загальної суми капітальних видатків Зведеного бюджету. Для порівняння: така частка в I півріччі 2019 р. складала лише 22%, а в I півріччі 2020 р. – 43,4% (рис. 2). Тобто скромні обсяги капітальних видатків державного і місцевих бюджетів України все більшою мірою спрямовувалися на цілі дорожнього будівництва, залишаючи все менше коштів на інвестиційні цілі, не пов'язані з дорогами.

Пропорції розподілу капітальних видатків бюджету, що склалися в 2021 р., важко назвати обґрунтованими, з огляду на зношеність і застарілість мереж житлово-комунального

господарства, енергетичної інфраструктури, стан міського і залізничного транспорту, дефіцит об'єктів соціальної інфраструктури в сільській місцевості та містах-мільйонниках.

Економічна теорія стверджує, що капітальні видатки держави підвищують темпи економічного зростання країни за кількома каналами: 1) в короткостроковому періоді дія фіскального мультиплікатора призводить до зростання сукупного попиту на стадії реалізації проектів; 2) державні інвестиції підвищують темпи зростання економіки в довгостроковому періоді через ступінь привабливості приватних інвестицій, підвищення продуктивності факторів виробництва, активізацію накопичення людського капіталу. Фахівці МВФ оцінили, що зростання державних інвестицій на 1% ВВП у різних типах країн потенційно може підвищити темпи зростання їх ВВП на 2,7% і збільшити обсяги внутрішніх приватних інвестицій на 10%.

Однак в публічному секторі України інвестиційного прориву не відбувається і на заваді цьому стоять як хронічний дефіцит бюджетних коштів, так і неспроможність державних органів проводити якісне стратегічне планування із чітким визначенням цілей діяльності держави та засобів їх досягнення.

Однією з причин хронічно низького рівня державних капітальних вкладень, критичного стану охорони здоров'я в Україні, постійного недофінансування сфер освіти і соціального забезпечення є високий тягар обслуговування державного боргу. Адже, поглинання значної частки податкових доходів борговими виплатами неминуче означає звуження фінансування критичних потреб держави.

Середня ставка обслуговування державного боргу (відношення подвоєної суми відсоткових виплат за півріччя до суми державного боргу на початок року) в січні-червні 2021 р. становила 5,8%, в той час як у 2020 р. – 6,1%, а в 2019 р. – 5,4%. Поряд з цим, в Україні частка відсоткових виплат за боргом є однією з найвищих у світі, сягаючи 3% ВВП при середньому рівні в країнах з ринками, що формуються, 1,8% ВВП (дані МВФ). В Україні, внаслідок утримання високих відсоткових ставок за ОВДП, витрати

на обслуговування внутрішнього боргу в I півріччі 2021 року збільшилися на 9,4 млрд грн або на 24,6% щодо I півріччя 2020 року.

Отже, в I півріччі 2021 року органи державної влади України зосереджували бюджетні ресурси на таких важливих для країни напрямках як збереження здоров'я населення і подолання пандемії, відбудова дорожньої інфраструктури та вкладення у дошкільну і середню освіту. Крім того, було зупинено практику перманентного нарощування непродуктивних видатків держави на правоохоронні і судові органи.

Але негативними аспектами видаткової політики стали: утримання «на голодному пайку» вищої освіти, охорони навколишнього середовища, продовження нарощування видатків на обслуговування боргу, стагнація капітальних видатків бюджету при деформації їх структури. В цілому динаміка і структура видатків бюджету відображала як об'єктивні потреби країни, так і політичні уподобання партії влади. Однак бракувало їм стратегічного бачення цілей та шляхів розвитку країни, а також чіткого розуміння ролі держави у досягненні суспільного поступу на економічних зрушень (https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/491856_vidatki_byudzhetu_dosyagnennya.html). – 2021. – 17.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Павло Калениченко, директор Громадської спілки «Український музичний альянс»

Ніщо не запустить ідею, час якої минув. Або неосоціалісти в авторському праві

Розвиток авторського права і суміжних прав в Україні – досить захопливе видовище для обізнаних. Він безпосередньо впливає на потенціал нашої держави, на її інвестиційний клімат, а відтак разом з іншими інститутами права інтелектуальної власності – і на шанси нашої країни вийти на новий технологічний та економічний рівень, вийти з порочного кола вічної економічної окраїни на якісно нову висхідну траєкторію економічного розвитку.

Політична воля для розвитку є, наявні й механізми для запозичення позитивного досвіду. Проте протилежність ідеологій основних розробників законопроектів щодо охорони авторського й суміжних прав призводить до постійної конкуренції цих ідеологій, суть протиріч яких на ділі нерідко ефектно маскується.

Втім сьогодні, коли у Верховній Раді зареєстровано цілих п'ять законопроектів присвячених питанням авторського права, настав час поговорити про ідеологію, що стоїть за кожним з них, про те, які ідеї вкладали автори законопроектів у їхні тексти і про наслідки їхнього прийняття.

Отже, на сьогодні у Верховній раді зареєстровано п'ять законопроектів, кожен з яких пропонує нову редакцію Закону України «Про авторське право і суміжні права», а один з них (законопроект № 5552-2) ще й фактично нову редакцію Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав».

Авторами законопроектів є такі народні депутати й органи:

- Законопроект 5552 (основний законопроект) – депутат Л. Буймістер;

Альтернативні законопроекти:

- Законопроект 5552-1 (депутат Р. Стефанчук, депутати М. Потураєв, О. Санченко і ще 59 народних обранців);

- Законопроект 5552-2 (депутат В. В'ятрович, депутати М. Потураєв, О. Санченко і ще четверо депутатів);

- Законопроект 5552-3 (О. Кондратюк, М. Іонова, І. Климпуш-Цинцадзе та ще троє);

- Законопроект 5552-4 (Кабінет Міністрів України).

Слід одразу зазначити, що складно не помітити деяку схожість законопроектів 5552 і 5552-4, а також законопроектів 5552-2 і 5552-1. Щодо останніх двох складається враження, що текст законопроекту 5552-1 на якомусь етапі його створення було віддано на аутсорс авторам законопроекту 5552-2, які із задоволенням перетворили його на 85%-ну копію законопроекту 5552-2 (без змін до Закону «Про ефективне управління»...).

Давайте подивимось, що ж саме ховається за сухими назвами текстів і номерів проектів.

Фактично чотири з п'яти законопроектів демонструють два протилежних ідеологічних підходи, у той час як п'ятий (законопроект № 5552-3) відображає лише одну (але від того не менш важливу) принципову новацію правового регулювання охорони авторського права й суміжних прав.

Відтак, почнемо з законопроектів № 5552 і 5552-4.

Підхід, що закладено в основу цих двох законопроектів, дає свою відповідь на питання, як досягнути максимально ефективного розвитку охорони авторського права і суміжних прав. І законотворці відповідають, що прогрес пов'язують у першу чергу з розвитком ринків. Законопроекти передбачають баланс інтересів творців і комерсантів. Втім модель розвитку охорони прав закладається цілком ринкова і передбачає:

- непорушність авторського й суміжних прав – майнові права одержують максимум правової охорони, порушення права не толерується і є таким же порушенням як і крадіжка речей (хоча й з фактично меншою криміналізацією покарання);

- повну оборотоздатність всіх майнових прав (крім традиційно права слідування і права одержання винагороди за прокат);

- надання рівної правової охорони всім суб'єктам ринку з різними титулами – буде це суб'єкт права, виключний ліцензіат або суб'єкт права на винагороду – кожен повинен мати належну правову охорону, кожен має право розпорядитись своїм правом і захистити свої права;

- рівність правової охорони вітчизняних і зарубіжних суб'єктів і об'єктів авторського права й суміжних прав – Святослав Вакарчук і Стінг; спадкоємці Марії Приймаченко і Сальвадора Далі, Сергій Жадан і Джоан Роулінг повинні мати рівну правову охорону – це, крім елементарної справедливості, відображає ще й міжнародні зобов'язання, взяті нашою країною;

- рівність правової охорони об'єктів авторського права й суміжних прав незалежно від їхньої якості – творчі спілки й комісії

авторитетних старців не повинні вирішувати, заслуговує чи не заслуговує той і інший об'єкт авторського права або суміжних прав на правову охорону;

у колективному управлінні залишається не тільки надвисокий стандарт прозорості діяльності організацій колективного управління, здійснення управління організаціями, а не державними службовцями чи «поважними людьми» але зберігається й головний принцип реформи колективного управління від 2018 р. – принцип репрезентативності, який означає, що право збирати, розподіляти й виплачувати роялті в традиційних сферах колективного управління одержують ті організації, що отримали довіру від більшості правласників, чії твори й об'єкти суміжних прав використовуються в Україні.

Звісно ці законопроекти містять всі традиційні й нові стандарти охорони авторського права й суміжних прав, що запроваджені в Європейському Союзі (компенсація приватного копіювання і репрографічного відтворення, охорона сирітських творів, свобода «панорами», збільшення строків охорони майнових суміжних прав тощо), що й не дивно, адже активну участь у розробці текстів цих законопроектів на тому або іншому етапі взяли участь найкращі фахівці Європейського Союзу, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, міжнародних профільних організацій, українські науковці, представники ринків креативних індустрій.

Тим не менше, наріжним каменем законопроектів залишається ідея того, що саме капіталізація й розвиток креативних ринків, підкріплені рівністю прав учасників ринків, їхньою вільною конкуренцією, свободою їхньої комерційної діяльності й розпорядженням правами, максимальною дерегуляцією їхнього бізнесу, але при тому надійним захистом прав на рівні не меншому ніж захист права власності неминуче призведе й до підвищення доходів творців. Ці доходи, зрозуміло, ніколи не будуть однаковими – ринок відрегулює їхній розмір за рахунок таланту, затребуваності й популярності авторів і виконавців. Утім, якщо ми хочемо допомогти творцям, повинні передусім всерйоз розвивати креативні ринки, а не наділяти преміями й стипендіями обраних.

Протилежного підходу дотримуються автори законопроекту № 5552-2 і його «близнюка» – законопроекту № 5552-1.

В їхній основі лежить підхід, де автор і видавець, артист і продюсер, зрештою будь-який творець і комерсант, котрий займається популяризацією його творчості, не є партнерами. Нинішній світ є ареною війни творця (жертви) і паразитуючого комерсанта (агресора), єдиною метою якого є привласнення чужих творчих здобутків, обкрадення творця, позбавлення його заслуженої винагороди.

І така парадигма одержує «адекватну» відповідь у вказаних законопроектах. Їхня мета протилежна попереднім законопроектам – не розвивати ринки креативних індустрій, а навпаки – захистити інтереси творця від комерсанта всіма можливими засобами, аж до обмеження його дієздатності. Цінність свободи творця замінюється іншою цінністю – безпеки: забезпечити творця від потенційної помилки навіть за рахунок неможливості стати популярним і одержати максимум винагороди.

Це радше не ліберальний, а соціалістичний підхід, що при тому передбачає навіть не «суперопіку» держави над творцями, а систему чітких і пов'язаних між собою заборон і обмежень.

Така модель, відображена в законопроектах № 5552-2 і 5552-1, включає наступне:

законопроекти № 5552-2 і 5552-1 забороняють відчуження первинними суб'єктами авторського права і суміжних прав свого права на винагороду. Це доволі скандальне положення, що явно обмежує права творців. Умови договорів, що укладаються творцями й продюсерами (видавцями), далеко не завжди не вигідні для однієї зі сторін. Більшість з них базується на принципі «win-win». І цілком імовірно, що Боб Ділан, який минулого року продав компанії Universal Music всі свої права за суму, що перевищує 300 млн. доларів США, не надто страждає від одержаного капіталу. Подібні контракти, що передбачають і продаж права на винагороду за використання об'єктів авторського і суміжних прав, регулярно укладаються у світовій музичній індустрії. Пропозиція авторів

законопроектів 5552-2 і 5552-1 підкреслює курс авторів на впровадження розвинутого соціалізму в українському авторському праві – заборонити учасникам ринку домовлятися, не дати можливості заробити нікому (ані комерсанту, ані звичайно творцю, який не одержить інвестиції в популяризацію своєї творчості), забрати шанс творця стати популярним за рахунок зменшення його можливості помилитись і укласти недостатньо вигідний контракт;

законопроекти № 5552-2 і 5552-1 надають правову охорону виконанням і фонограмам (відеограмам) виключно за умови їхньої відповідності певним якісним характеристикам. Так, законопроект № 5552-1 надає правову охорону лише оригінальним виконанням, а законопроект № 5552-2, крім цього, ще й позбавляє правової охорони неоригінальні фонограми (відеограми). Чи треба зазначати про те, що це значно ускладнює захист прав на виконання й фонограми (відеограми) в суді? Щоразу треба буде доводити оригінальність виконання й фонограми, відеограми, в той час як порушник доводитиме відсутність оригінальності. Але такий підхід уможливило також формування певних органів і комісій (природно, якщо би вони утворились у межах пострадянських творчих спілок), які би могли встановити наявність оригінальності виконання і фонограми залежно від їхньої якості і так би мовити етично-моральних характеристик змісту. Такі положення законопроектів № 5552-2 і 5552-1 пасували би швидше північнокорейській юрисдикції й органічніше виглядали би в межах сьогоденного політичного режиму сусідньої Білорусі, а ніж в демократичному суспільстві. Проте автори законопроектів 5552-2 і 5552-1 не бояться глузувань і прагнуть звузити музичний ринок за рахунок редукції правової охорони неоригінальних виконань і фонограм (відеограм);

завуальовану заміну суб'єкта суміжного права на фонограму й відеограму з продюсера (звукозаписувальної компанії) на звукорежисера (відеорежисера). Правами виробника фонограми в усіх юрисдикціях без винятку наділені юридичні й фізичні особи, які

беруть на себе ініціативу за перший звукозапис і несуть за нього відповідальність. Це положення закріплене в ратифікованих Україною міжнародних договорах (Договорі Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми від 20 грудня 1996 р.). Права виробників фонограм є суміжними правами інвесторів, які ініціюють звукозапис, організують і фінансують його і в силу цього факту стають первинними суб'єктами суміжних прав на фонограми. За винятком тих рідкісних випадків, коли звукорежисер одночасно є й продюсером, тобто самостійно організовує і фінансує звукозапис, виробниками фонограм є звукозаписувальні компанії і продюсери, які зазвичай не беруть безпосередню участь у процесі звукозапису. Така модель є основою сучасного музичного бізнесу, коли інвестор зацікавлений інвестувати у запис нової музики, адже одержує первинні права виробника фонограм, які зрештою комерціалізує й одержує зиск від своєї досить ризикової і фактично венчурної господарської діяльності. У чинному українському законі дзеркальне правове регулювання передбачено й для виробників відеограм (інвесторів відеозаписів). Для того, щоби забрати права продюсерів і наділити ними звуко- й відеорежисерів, які, до слова, в кожному разі завжди одержують винагороду за свою роботу від продюсерів, автори законопроектів № 5552-2 і 5552-1 пропонують запровадити терміни «вироблення фонограми» і «вироблення відеограми», якими назвати запис, видозміну (монтаж) звукозапису й відеозапису, упорядкування записів. За такої логіки інвестор, який виступив з ініціативою звуко- або відеозапису, але, як це зазвичай відбувається, безпосередньої участі в записі чи його видозміні не бере, виробником фонограми (відеограми) бути перестав. Таким виробником стає той, хто участь у записі бере безпосередньо – звукорежисер (відеорежисер). У підсумку інвестор, позбавлений майнових прав, втрачає комерційний інтерес щодо інвестицій у виробництво нових фонограм і відеограм, а музичний і аудіовізуальний ринки залишаються без нового творчого культурного продукту;

суб'єктами прав визнаються особи, що набули майнові права на весь строк охорони авторського права або суміжних прав, передбачений законом. Іншими словами, 99% осіб, які на території України одержують виключні майнові авторське або суміжні права на зарубіжні каталоги (зазвичай на декілька років), не вважатимуться суб'єктами суміжних прав, а відтак не зможуть захищати свої права, а лише інтереси, що має ліцензіат і, відповідно, не зможуть вимагати стягнення компенсації за порушення їхніх авторського або суміжних прав. Це відчутно знизить рівень правової охорони авторського права і суміжних прав на будь-який зарубіжний репертуар на території України;

законопроекти № 5552-2 і 5552-1 встановлюють велику кількість умов договорів, що визнаються нікчемними. Таким чином, автори вказаних законопроектів прагнуть обмежити свободу договорів на користь державного регулювання господарського обігу. Навряд чи такий крок можна назвати ринковим;

маніпуляції з терміном «відтворення». На сьогодні після розвитку технологій і відповідно до положень ратифікованого Україною Договору ВОІВ про авторське право від 20.12.1996 р. відтворенням є не лише вироблення копій твору, а й зберігання твору, що охороняється в цифровій формі в електронному засобі, наприклад запис твору у пам'ять смартфона, комп'ютера. Законопроекти № 5552-2 і 5552-1 виключають такий запис з терміну відтворення. Така, здавалося би, дрібничка має принципове значення для доходів українського музичного й кіноринку. Адже така маніпуляція впливає на перелік обладнання, за імпорту якого в інтересах правовласників музики й кіно сплачуються так звані відрахування за приватне копіювання. Цей перелік у підсумку звужується майже до нуля. З переліку зникають згадані вже смартфони і комп'ютери, ноутбуки й планшети, а залишаються магнітофони з касетами й компакт-дисками (хтось їх ще бачив у продажу?). В підсумку доходи музичного ринку й кіноринку від приватного копіювання знижуються на 95-97%. Що сказати? Свого роду гра в наперстки по-українськи...;

законопроект 5552-1 залишає незмінним визначення «ретрансляції» (в нинішній редакції закону «кабельної ретрансляції»), що виключає з права на винагороду ретрансляцію музичних творів, фільмів, виконань і фонограм (відеограм) в межах телевізійних програм українських мовників (на відміну від зарубіжних мовників). Це визначення активно критикувалось всіма міжнародними експертами і міжнародними профільними організаціями, що не дивно, адже воно ставить в нерівне становище використання об'єктів авторського права в межах українських і зарубіжних програм, встановлює нерівні умови для учасників музичного і кіноринку й обмежує право на винагороду не зарубіжних, а як раз українських авторів і артистів;

Законопроекти № 5552-2 і 5552-1 не передбачають майнових прав виконавців і виробників фонограм (відеограм) на публічне виконання і кабельну ретрансляцію їхніх виконань і фонограм (відеограм), а законопроект № 5552-2 також і на публічне сповіщення зафіксованих виконань і фонограм (відеограм). Відтак, всупереч законодавчій практиці багатьох зарубіжних країн обмежуються права виконавців і виробників фонограм (відеограм), які залишаються без права дозволяти або забороняти використання своїх об'єктів прав;

На противагу положенням європейського комунітарного законодавства, а саме положенням Директиви 2006/116/ЕС про строк охорони авторського права і суміжних прав зі змінами, внесеними у 2011, якими строк охорони майнових суміжних прав було збільшено з 50 до 70 років, законопроекти № 5552-2 і 5552-1 встановлюють 50-річний строк правової охорони майнових суміжних прав;

обидва законопроекти не дають правовласникам адекватні інструменти захисту авторського і суміжних прав через стягнення компенсації за порушенням прав. Законопроект № 5552-1 залишає чинну модель суми компенсації, що на практиці довела свою неспроможність і значно погіршила рівень охорони авторського і суміжних прав в Україні; законопроект № 5552-2 визначає мінімальну суму компенсації на рівні 2 прожиткових мінімумів громадян для працездатних осіб

(на сьогодні це 4 540 грн, близько 150 євро). Суд у переважній більшості судових справ призначає найнижчий рівень компенсації. У свою чергу такий рівень компенсації через свою малозначність практично не несе жодних негативних наслідків для порушників авторського права і суміжних прав і суттєво знижує рівень правової охорони авторського права і суміжних прав, фактично мотивуючи порушників продовжувати порушення авторського права і суміжних прав.

Окремо слід зазначити про зміни, що вносяться законопроектом № 5552-2 до Закону України «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав».

Задля заощадження часу не будемо аналізувати їх у даній статті ґрунтовно. Проте, нагадаємо, що основою реформи колективного управління, що була започаткована у 2018 р., було запровадження декількох принципів – прозорості діяльності організацій колективного управління, підпорядкування таких організацій правовласникам і головне – «принципу репрезентативності», – право збирати, розподіляти й виплачувати роялті в головних сферах колективного управління одержують ті організації, що отримали довіру більшості правовласників, чії твори й об'єкти суміжних прав використовуються в Україні. Тобто акредитація залежить від довіри правовласників, чії гроші організаціями колективного управління як раз і збираються.

Головною метою змін, що вносяться законопроектом № 5552-2, є нівелювання принципу репрезентативності. Оскільки просто вилучити принцип репрезентативності є надто скандальною новацією, то натомість пропонується декілька махінацій:

переведення принципу репрезентативності з головного конкурсного критерію для акредитації організацій колективного управління в один з багатьох звичайних критеріїв, таких як, наприклад, досвід діяльності організації, дотримання нею вимог законодавства, інших відомостей, що на думку Комісії з акредитації можуть мати значення для акредитації. Це звичайно допускає акредитацію організації,

що не має жодної довіри правовласників, проте відповідає іншим критеріям, наприклад має тривалий досвід діяльності (чи коректніше сказати тривалий досвід недовіри правовласників такий організації);

запровадження положення, згідно з яким не закон, а сама Комісія з акредитації колективного управління затверджує критерії, що становлять собою репрезентативність організації в кожній сфері. Відтак, у разі «влучного» підбору членів Комісії з акредитації, критерії можуть бути затверджені зовсім химерні, на кшталт репрезентативності організації, в яку входять найбільша кількість авторів, що одержали звання «заслужений працівник культури» і т. ін. Поле для фантазії необмежене...;

передбачення наявності п'яти додатково акредитованих організацій, тобто організацій колективного управління, що самостійно не збирають роялті, але одержують частину роялті від (основних) акредитованих організацій колективного управління. Такі додаткові акредитовані організації начебто теж акредитуються за критерієм репрезентативності (з урахуванням зазначеного вище), і це означає, що теоретично могли би бути створені нові організації колективного управління, що користуються довірою правовласників й одержати статус додаткових акредитованих організацій. Але ні! Автори законопроекту № 5552-2 запобігли такому «недоліку» і запровадили мінімальний строк перебування організації в реєстрі організацій колективного управління (2 роки) для допуску її до акредитаційної процедури. Тобто нові організації не допускатимуться. І доведеться обирати між «Чужим і Хижаком».

Зрештою запропоновані авторами Закону № 5552-2 зміни до Закону «Про ефективне управління...» підривають також і принцип підпорядкування організацій колективного управління правовласникам. Принаймні у двох сферах колективного управління (приватне копіювання і репрографічне відтворення) передбачається збір і розподіл винагороди не організаціями колективного управління, підзвітними і підконтрольними правовласникам, а

державною установою, на яку вже напевне жодні правовласники впливу не мають і не матимуть. З усіх європейських і цивілізованих азіатських країн колективно управління державними установами практикується у Киргизстані і Білорусі. Очевидно саме ці юрисдикції виступають зразком для авторів законопроекту № 5552-2 в даному питанні.

Законопроект 5552-3, крім зазначених щодо законопроектів № 5552-2 і 5552-1 недоліків у частині визначень «відтворення» і «кабельної ретрансляції» має проблеми з визначенням «Установи» (судячи з визначення, йдеться не про Міністерство економіки і не про НОІВ, а про якийсь новий орган, що навіть складно уявити).

Втім головною вадою Законопроекту № 5552-3 є повна відсутність виключних прав правовласників щодо використання їхніх творів, виконань, фонограм і відеограм, програм організацій мовлення у мережі Інтернет й інших цифрових мережах. Ці права, закріплені щодо зарубіжного репертуару в численних ратифікованих Україною міжнародних договорах, повинні були би знайти своє відображення й у законопроекті № 5552-3 (в чинному законі вони безперечно є). Але всі так звані «права доступу» авторами законопроекту № 5552-3 вилучено. Складно однозначно кваліфікувати, є це технічним недоопрацюванням чи відображенням концепції «копілефт» для авторського права в мережі Інтернет. Проте навряд чи такий підхід може бути прийнятним для будь-якого правовласника у сфері музики, кіно чи ІТ.

В підсумку хочеться зазначити, що ми не розбирали в десятках деталей різницю між законопроектами № 5552 і № 5552-4, а також № 5552-2 і 5552-1 (там теж є чимало цікавих нюансів). Зрештою і дещо відособлене місце займає законопроект № 5552-3. Проте очевидно є тенденція, в якій спостерігається конкуренція двох ідеологій, пов'язаних з подальшим розвитком охорони авторського й суміжних прав в Україні: одна (законопроекти № 5552 і № 5552-4) ґрунтується на розвитку ринків креативних індустрій, збалансованості інтересів творців і комерсантів, рівності

конкуренції і максимальній дерегуляції діяльності всіх учасників ринку; друга (законопроекти № 5552-2 і № 5552-1) заснована на імперативному підході, обмеженні дієздатності творців і нормативному обмеженні діяльності видавців і продюсерів, максимізації ролі держави в авторському праві, посиленому регулюванні обігу майнових прав.

Демократичний ринок, зрештою механізми другої ідеології превалювали в економіці до 1991 р., напрацьовано необхідний досвід. Але така ідеологія – це рудиментарна позиція вчорашнього дня, що жодним чином не відповідає розвиткові авторського права й суміжних прав у сучасних, демократичних і ринкових юрисдикціях, залишає нас у минулому і не дає шансу нашим надзвичайно талановитим творцям мати добробут, працюючи умовах конкурентного ринку, до чого творці давно й всебічно готові. Залишається питання, чи готова до цього Верховна Рада (https://lb.ua/blog/pavlo_kalenychenko/491912_nishcho_zapustit_ideyu_chas_yakoi.html). – 2021. – 18.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Костянтин Швабій, експерт Growford Institute, професор

Реформа солідарності

Інформаційний простір просто вибухнув після інтерв'ю міністра фінансів України пана Марченка агентству «Інтерфакс-Україна», в якому той зазначив концептуальні моменти щодо свого бачення пенсійної реформи. Пряма мова: «Мінфін пропонує: давайте створимо окрему пряму бюджетну програму, скажімо, «Внесок держави в накопичувальну пенсійну систему». Умовно, якщо ти дав 1% або 1,5%, держава дає стільки ж. Для молоді зробити з коефіцієнтом, захопити – якщо ти додатково вклав кошти в накопичувальний пенсійний фонд, держава додасть. Це має бути система, яка створить умови для того, аби громадяни зацікавилися своїм пенсійним майбутнім. Це не стосується тих, хто стане пенсіонером через п'ять років. Інших варіантів забезпечити

нинішньому активному населенню пенсію немає. Тим більше в нинішніх умовах – в умовах дефіциту Пенсійного фонду, існування професійних пенсій, які є несправедливими, але таке рішення було прийняте державою».

Що кардинально відрізняє позицію Міністерства фінансів щодо пенсійної реформи від того, що пропонувалось раніше? Основна відмінність полягає у тому, що такий підхід до пенсійної реформи ґрунтується на принципово іншому розумінні солідарності. Якщо говорячи про неї, раніше розумілась солідарність поколінь, якої бути не може в умовах довгострокових негативних демографічних тенденцій, значних масштабів зовнішньої трудової міграції, то зараз мова про солідарність та рівність внесків на індивідуальні накопичувальні рахунки передусім держави, а також робітників та роботодавців. Якщо пригадати останні законодавчі ініціативи, то, наприклад, у законопроекті №2683 передбачались внески до накопичувального рівня лише найманими працівниками і роботодавцями. Вже на цьому тлі, можна побачити принципову відмінність між проголошеною позицією міністерства фінансів порівняно з тим, що пропонувалось раніше.

Простими словами вперше за багато років держава говорить громадянам наступне: «Ми готові потурбуватись про ваше майбутнє на паритетних засадах для всіх і кожного, хто працює та отримує офіційну заробітну плату, з якої сплачуються внески на індивідуальний накопичувальний рахунок!» Такої щедрої пропозиції з боку української держави за всі роки незалежності, щось я не можу пригадати.

Основний задум в такій логіці реформи полягає у тому, що ми залучаємо досить суттєвий внутрішній резерв потенційних вкладників пенсійної системи, які сьогодні такі внески не сплачують. Згідно з офіційними оцінками Держстату загальна чисельність неофіційно зайнятих найманих працівників у віці 15 років й старше у 2021 році становить біля 3 млн осіб. Ще близько 1,5 млн осіб є безробітними. Залучення до сплати внесків неофіційно працюючих працівників є основною умовою збалансованого

функціонування системи пенсійного забезпечення в майбутньому. За таких обставин неофіційно заняті працівники матимуть вагомий стимул для офіційного працевлаштування. За простими підрахунками детінізація фонду оплати праці 1 млн осіб, які отримуватимуть хоча б мінімальну заробітну плату (зараз нагадаємо 6000 грн/міс), додатково приносить до держбюджету 12 млрд грн податкових надходжень від сплати ПДФО і біля 16 млрд грн від сплати ЄСВ щороку. У разі більших масштабів детінізації ці суми зростатимуть пропорційно. Отже, позитивні як говорять економісти «екстерналиї» саме такого підходу до пенсійної реформи, полягають у тому, що створюються передумови для детінізації фонду оплати праці, який за оцінками віцепрем'єра пана Любченка становить 500 млн грн на рік. Значний резерв вкладників-бенефіціарів накопичувальної пенсійної системи на озвучених засадах складають наші співвітчизники, що працюють за кордоном. За різними оцінками їх кількість складає від 1 до 3 млн осіб, які щороку пересилають до країни близько \$12 млрд.

З огляду на це, заохочуючи до участі на засадах солідарності внесків до обов'язкової накопичувальної пенсійної системи тих, хто сьогодні податки і внески не сплачує, вже протягом декількох років держава здатна акумулювати значні кошти, які можуть бути використані на рефінансування і реструктуризацію державного боргу, або на масштабні інфраструктурні проекти, які нададуть додатковий поштовх для розвитку економіки. Все це і багато інших важливих нюансів потрібно обговорювати в експертному середовищі, з усіма стейкхолдерами, але очевидно, що без запуску накопичувальної обов'язкової системи другого рівня, яка б мала запрацювати років 15 тому назад, сьогодні та більше вже в найближчому майбутньому не обійтись. Адже, з урахуванням прогнозів по демографії вітчизняних науковців за умови збереження системи пенсійного забезпечення в її нинішньому вигляді, дотації з державного бюджету пенсійному фонду у 2030 році становитимуть 85% його власних доходів, у 2040 – 113% і далі по наростаючій.

Обов'язковою умовою запуску та ефективної роботи другого накопичувального рівня вітчизняної системи пенсійного забезпечення має бути створення надійної системи адміністрування та захисту цих вкладень. Передбачаю, що саме тут може бути найбільше поле для дискусій, оскільки обговорення попереднього варіанту реформи, представленого законопроектом №2683, показало, що ні в політичному, ні в економічному експертних середовищах немає єдиної думки щодо цього питання. Незважаючи на це компромісне рішення має бути винайдене. У підсумку потрібно створити таку систему, яка забезпечує рівень захисту не менший від того як Національний банк дбає про збереження золотовалютних резервів України. Ймовірно ще більша увага з боку держави має бути приділена збереженню і примноженню активів такого фонду – національного пенсійного добробуту. Якщо держава не зможе це забезпечити пенсійної системи в Україні не буде ніякої, оскільки повернути довіру наших співвітчизників, які ще пам'ятають омани із заощадженням радянських часів, відверто невдалу приватизацію 1990-х рр., буде вже неможливо.

Таким чином, пенсійна реформа, яка передбачає запровадження обов'язкової накопичувальної системи, не лише потрібна, а й не має альтернативи. Її необхідність зумовлена низькою фундаментальних демографічних, макроекономічних, соціальних, політичних та, навіть, безпекових чинників. Відкладаючи її реалізації ще не рік, два, три, ми лише тугіше затягуємо зашморг на власний шиї. Поряд з цим, слід визнати, що важко знайти прецеденти у світовій історії, де стартові умови для пенсійної реформи були складнішими, проте реалізувати її однозначно потрібно з урахуванням розуміння реального поточного стану справ. Тому більшість експертів є одноставними в тому, що пенсійна реформа на часі. Гарячі дискусії і навіть суперечки завжди розпочинаються навколо деталей: черговість, зміст заходів, порядок комунікацій з суспільством, куди вкладати, хто буде керувати і ті. Все важливо і може бути предметом дискусії,

проте пенсійна реформа на умовах солідарності держави, роботодавців та працівників – можливо єдиний шанс на порятунок системи пенсійного забезпечення в цій країні. Адже, з-поміж іншого вона закладає достатні передумови відновлення довіри в суспільстві, спадкової відповідальності на довгострокову перспективу в системі державного управління заради суспільного блага, а не пошуку в ході «реформ» приватних вигід для обмеженого кола осіб.

І де б держава не шукала ці кошти для майбутніх пенсіонерів, міністру фінансів точно видніше. Це питання складне, але точно другорядне порівняно з концептуальною готовністю держави стати співучасницею майбутнього добробуту своїх громадян. Заради такої ідеї, в неї можна й варто повірити! Врешті-решт, ми живемо в світі очікувань і сподівань, то чому б такі позитивні очікування не перетворити в реальність (https://lb.ua/blog/kostiantyn_shvabii/492763_reforma_solidarnosti.html). – 2021. – 30.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Михайло Радуцький, голова Комітету ВР з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування

Медична реформа: наші перші кроки із залучення «третинки» та відомчих закладів до ПМГ

Медична реформа продовжується. Це чітко зафіксовано в указі Президента щодо підвищення конкурентоспроможності закладів охорони здоров'я та рішенні РНБО «Про стан національної системи охорони здоров'я...». Володимир Зеленський визначив «дорожню карту» змін, які потрібно реалізувати у медицині.

Основні стратегічні напрями нашої роботи на найближчу перспективу: перше – це посилення менеджерської складової роботи медзакладів і як наслідок підвищення зарплат, друге – приєднання до Програми медичних гарантій більшості медустанов країни.

З 1 квітня 2022 року заклади вторинної, третинної медичної допомоги, відомчі лікарні мають перейти на принцип фінансування за надану медичну послугу. Це стосується також підрозділів Академії медичних наук, відомчих закладів Міністерства інфраструктури та інших міністерств. Ми рухаємось до створення єдиного медичного простору, який працює за єдиними правилами та принципами.

Перший крок зроблено: Комітет з питань здоров'я нації розробив законопроект щодо реорганізації державних медичних установ у державні некомерційні підприємства (за аналогією перетворення упродовж 2017-2019 років комунальних медичних установ на комунальні некомерційні підприємства).

Термін некомерційний означає, що підприємства не будуть виконувати функцію наповнення держбюджету. Але їм доведеться жити у новій системі пріоритетів – затверджувати фінансовий план та витратити стільки, скільки заробив. Конкурувати за пацієнта та покращувати якість послуг.

Трансформація моделі роботи медичного закладу буде відбуватись за умови збереження трудового колективу (звільнення допускається лише у разі, якщо неможливо перевести працівника за його згодою на іншу роботу).

Починаючи третій етап реформи, важливо уникнути помилок, допущених на перших етапах. По-перше, це стосується правильно обрахованих тарифів. Президент доручив запровадити систему коригувальних коефіцієнтів до тарифів для врахування у вартості послуги складності пролікованих випадків та інтенсивність використання ресурсів для лікування. Якщо деякі медичні центри проводять унікальні операції із залученням найкращих фахівців – тариф повинен бути відповідним. По-друге, підготовка до трансформації має відбуватись не лише в НСЗУ, але й на рівні майбутніх державних медичних підприємства. Всі ми добре пам'ятаємо, як деякі медзаклади принципово не готувались до входження до медичної реформи. Як результат, вони вчасно не змогли виконати вимоги НСЗУ для контрахтування, в них утворились борги, зокрема й по заробітній

платі працівникам. Державі довелось за рахунок субвенції дофінансовувати ці лікарні.

Медзакладам, які з 1 квітня 2022 року доєднуються до медичної реформи, потрібно вже зараз проаналізувати потребу у кваліфікованих спеціалістах та обладнанні для надання максимальної кількості послуг в рамках ПМГ. Для того, щоб вчасно порушити перед МОЗ питання виділення капітальних інвестицій, без яких медичний заклад не зможе налагодити прибуткову роботу.

Законопроект щодо реорганізації державних установ – лише перший крок для того, щоб спростити механізм переходу відомчих закладів та лікарень «третинки» до програми медичних гарантій. Плануємо також ініціювати зміни до Податкового кодексу. Потребує вирішення і питання звільнення державних некомерційних підприємств від сплати земельного податку.

Нас очікує складний процес: відомчі заклади перейдуть до нової системи координат. Важливо врахувати проблемні питання, які виникали у комунальних підприємств при реорганізації у неприбуткові комунальні підприємства. Та допомогти лікарням, які увійдуть у медреформу, пристосуватись до нових умов (https://lb.ua/blog/mykhailo_radutskyi/492789_medichna_reforma_nashi_pershi_kroki_iz.html). – 30.08).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Денис Осмолівський, правозахисник

Підводні камені одноразового декларування або державні гарантії із запобіжником

1 вересня стартувала «податкова амністія», мовою закону – одноразове (спеціальне) добровільне декларування запроваджене законом № 1539-IX, яким доповнено Податковий кодекс підрозділом 9-4, розділу XX «Перехідних положень».

Чи дійсно можновладці демонструють відвертість у своїх намірах розпочати податкові відносини громадян з бюджетом з «чистого аркуша»? Чи може лише вдають таку

відвертість, вписавши певні запобіжники поміж рядків? Розуміючи фіскальні підходи ДПС, знаючи нормативну «хитруватість» Мінфіну та усвідомлюючи недовіру до громадян, яку відверто демонструє фінансовий комітет ВР, бажано у всій цій історії пошукати приховані «камені». Отже, перш ніж декларуватись, бажано підстрахуватись.

Перше і найголовніше питання у громадян: які даються державні гарантії, що звільнення декларантів від податкової відповідальності буде безумовним? Відповідь треба шукати в абзаці 2 статті 13: «Сплата декларантом у повному обсязі суми збору з одноразового (спеціального) добровільного декларування, у тому числі донарахування грошового зобов'язання, у випадках, передбачених цим підрозділом, звільняє такого декларанта від відповідальності за порушення податкового та валютного законодавства...». Термін «донарахування» у всіх категорій бізнесменів викликає певне відчуття прихованої, і не тільки, тривоги, та це й не дарма, бо вказаний термін відображає не самостійне нарахування, а те, що визначив контролюючий (податковий) орган. І наявність цього терміну у вищевказаній умові звільнення від відповідальності свідчить про те, що можновладці такі передбачили можливість контролерам «щось» донарахувати під час «податкової амністії», про всяк випадок. Справедливим буде зазначити, що «донарахування» домалювали у Верховній Раді, первісний президентський текст його не мав. Отже, треба пошукати ці випадки, за яких обставин податківці можуть «щось» донарахувати.

Декларації перевіряються камерально, протягом 60 календарних днів, що настають за днем подання йому відповідної декларації (стаття 15.1), тобто не виходячи з приміщення податківці шукають арифметичні та логічні помилки в декларації і можуть протягом 10 календарних днів попросити (через повідомлення), виправити помилки, якщо вони не призвели до недоплати, в такий же термін попросити сплатити недоплату (якщо таку виявили), і протягом 20 календарних днів з дня отримання такого повідомлення подати

уточнюючу декларацію, яка також подається у разі виявленої переоплати після відповідного повідомлення. Наче все безболісно, де ж тут можливе «донарахування»?

Копаємо глибше. Пункт 15.2, статті 15 – це права податківців вже перевіряти не арифметику та логіку, а зміст активів та їх правильне декларування. З метою підтвердження застосування відповідної ставки збору з декларування податківці, під час камеральної перевірки, мають право: перевірити реєстрацію правочинів та/або активів у державних реєстрах, у тому числі шляхом звернення до відповідних державних органів – це не страшно, зрозуміло, що задекларовані активи (ті, що в реєстрах) будуть фактично співставлені з реєстрами. Мають право звернутися до декларанта із запитом щодо підтвердження наявності у декларанта зазначених у декларації майна, майнових і немайнових прав, у разі, якщо за результатами перевірки виявлена розбіжність між задекларованою інформацією та даними державних реєстрів. Після слова «запит» можна вже насторожитись...

Наступний абзац (4 в статті 15) вартий не тільки уваги, а й семантико-текстологічної експертизи, бо саме тут відповідь на можливі «донарахування». Абзац великий, повністю його можна прочитати в законі, автор його інтерпретує та скорочує так – можлива позапланова перевірка декларанта (а звідти, як зазвичай, народжуються будь-які «донарахування»). Така перевірка можлива за наступних умов: якщо податківці протягом 365 днів з дня декларації встановлять порушення умов розміщення валютних цінностей, встановлять відсутність документа, що підтверджує право вимоги та/або відсутності копій документів, звернуться з письмовим запитом до декларанта, а він не надасть відповідь (пояснення та документи) протягом 15 робочих днів. Після цих рядків всі бізнесмени, які замислюються про декларування і мають підприємства – платників ПДВ відчують певне дежавю щодо подальшого можливого «аналізу» поданих документів на такий запит та відповідну можливу їх «інтерпретацію» податківцями – чи подані пояснення та документи, на суб'єктивну

оцінку податківця, будуть сприйняті як достатні. А якщо ревізор вирішить, що «пояснення» декларанта його не влаштовують, як це часто буває, або перелік документів не повний, як на прикладі подання документів для відновлення реєстрації податкових накладних, тоді можлива позапланова перевірка. А далі самий гострий камінь – за результатами такої позапланової перевірки задекларовані активи оподатковуються за ставкою 18% (це норма цього закону), ось вам і можливе «донарахування».

Отже, «камеральна» перевірка згідно цієї «податкової амністії» має явний термін – 60 днів та прихований – 365 днів. Згідно цього закону декларант сплачує задекларований збір (або першу його частину у разі поділу на три частини) протягом 30 календарних днів з дати подання декларації, але розслабитись зможе лише після 365 днів, терміну, протягом якого існує ризик потенційного донарахування 18%.

На думку автора найбільш ризиковою категорією активів можуть стати договори позики між декларантом та юридичною особою, які не вимагають нотаріального посвідчення. Знаючи пристрасть податківців до будь-яких юридичних осіб здається, що саме по цих активах будуть посилені «камеральні» перевірки, що в результаті можуть перейти у позапланові. Тут і списки «скрутчиків» будуть шукати, і надання позики «ризиковому» платнику, й інші «жомові ями»... А також розділ «інші активи фізичної особи», куди будуть включати майнові права та очевидно криптовалюту.

Отже, у підсумку, запобіжник контролери такі собі залишили, умови щодо державних гарантій звільнення декларантів від податкової відповідальності виявились не безумовними. Якщо декларанту донарахують різницю до 18% і він її сплатить – ось тоді остаточна гарантія.

Чи варто сильно хвилюватись декларантам у такому випадку, чи може є якісь запобіжники на їх користь? Звісно, як завжди на сторожі балансу інтересів стоїть – нашвидкуруч «склепаний» нормативний текст президентського закону. Провести позапланову перевірку податківці можуть тільки на підставах визначених

Податковим кодексом (ПК), у вищевказаному описаному випадку це підстава визначена п. 78.1.4. – виявлено недостовірність даних, що містяться у податкових деклараціях, якщо платник податків не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на письмовий запит податківців протягом 15 робочих днів з дня отримання. Ключове словосполучення тут – «податкових деклараціях». Чи є одноразова (спеціальна) добровільна декларація податковою декларацією? Начебто так, по-перше за назвою, по-друге її форму встановив Мінфін. Але... податкова декларація згідно статті 46 ПК – це податкова декларація, розрахунок, звіт – документ, що подається платником податків контролюючим органам у строки (!), встановлені законом. Строки подання одноразової (спеціальної) добровільної декларації не встановлені законом, бо тоді б вона не була добровільною. Законом встановлено спеціальний строк дій процедури декларування, а не строк подання декларації, отже чи є ця одноразова декларація податковою декларацією згідно ст. 46 ПК питання дуже спірне. Бажано її було внести окремим рядком в статтю 46 ПК, але ... монобільшість так розслабляє нормативну увагу.

Що це дає декларантам? Спершу – це протиправність наказу податківців на позапланову перевірку на підставі п. 78.1.4. ПК. У разі, як зазначено вище у статті, якщо податківці протягом 365 днів щось побачать сумнівне в декларації, почнуть відправляти запити та після «опрацювання» документів призначати позапланову перевірку. Хоча податківці, у властивій їм манері, будуть «кльопати» ці накази та акти незважаючи на протиправність, завантажуючи адміністративне судочинство, яке вже стогне, разом з платниками, від податкової «активності» можновладців. Але у підсумку – рішення суду, впевнений, буде на користь декларанта.

Є ще один запобіжник на користь декларанта – що саме будуть нараховувати: 18% одноразовий збір згідно цього підрозділу чи ПДФО? Поспішаючи в ст. 15 це забули вказати. Оскільки для збору одноразового декларування визначені лише ставки 5,9 та

2,5 % (ст. 8), відповідно в статті 15 малось на увазі ПДФО. Але для його донарахування є свої вимоги в кодексі, які в першу чергу, пов'язані з обов'язком подання річної податкової декларації в якому отримано доходи. Тому, щоб не «донарахували» – адміністративний суд, крізь сльози від завалених податкових справ, скасує таке податкове повідомлення-рішення як протиправне.

У підсумку: добровільне декларування задумано на відмінно, задеклароване (публічно) – добре, нормативно прописано – задовільно, буде реалізовано – ...?

Декларантам варто не хвилюватись надто сильно. У випадку донарахування на їх боці стане адміністративний суд, а це як армія, один раз в житті має пройти кожний український бізнесмен (https://lb.ua/blog/denys_osmolovskiy/493038_pidvodni_kameni_odnorazovogo.html). – 2021. – 02.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Дмитро Лубінець, народний депутат України, голова парламентського Комітету з питань прав людини

Чому парламент ігнорує важливі для українців законопроекти?

Медицина, освіта, трудові відносини, захист прав людей – те, на що першочергово потрібно звертати увагу. Однак не завжди якісні, ґрунтовні, актуальні, а головне необхідні законопроекти потрапляють у поле зору парламенту.

Про деякі з таких хочу розповісти детальніше, щоб якомога більше представників ЗМІ, громадськості дізналися та долучилися до широкого обговорення.

Йдеться про такі законодавчі ініціативи. № 5134 Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми. №3036а Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» щодо соціального захисту працівників державних та

комунальних закладів освіти. №5657 Проект Закону про фортифікацію борошна. №4207 Проект Закону про професійну освіту. №5695 Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників.

Кожен із зазначених законопроектів надзвичайно важливий для українського суспільства, адже зачіпає гострі й актуальні проблеми. Особливої уваги потребує проект Закону № 5134 щодо зменшення в Україні кількості злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. Щороку понад два мільйони осіб стають жертвами торгівлі людьми, більшість з них – діти і жінки. Згідно зі статистикою, з 1991 року понад 260 тисяч українців постраждали від торгівлі людьми. Також Україна серед перших країн світу з постачання жінок у сексуальне рабство за кордон.

До того ж Україна входить у трійку лідерів країн, які виробляють дитячу порнографію. Лише вдумайтесь у цифри: кожна п'ята дитина нашої країни хоча б раз в житті переживала сексуальне насильство. А у звітах генпрокурора Венедиктової йдеться, що за фактом сексуального насильства над дітьми з минулого року значно зросла кількість кримінальних проваджень.

Безробіття, складне соціально-економічне становище штовхає українців шукати кращої долі за кордоном. У прагненні отримати високооплачувану роботу, наші громадяни ігнорують звернення в державні центри зайнятості або консульської установи країни призначення, а покладають, по факту, своє життя і здоров'я на відповідальність напівлегальних організацій. Часто такі “кантори”, які беруть на себе питання з оформлення документів, або ж обіцяють швидке/легке/вигідне працевлаштування стають тими посередниками, які постачають “живий товар”.

І через недолуге українське законодавство, люди, які займаються цим ганебним явищем, отримують м'які вироки, або ж взагалі звільняються від відбування покарання, і, відчувачи безкарність, продовжують це робити.

Через таку судову практику Україна неодноразово ставала предметом критики з боку громадських організацій та міжнародних моніторингових інститутів. Крім цього, інші народні депутати хочуть зменшити покарання за торгівлю людьми й реєструють альтернативний законопроект, який навпаки пом'якшує такі дії. Чому вони це роблять, для мене загадка.

Тому проект Закону № 5134 чітко визначає в якості кримінального злочину дарування, оренду, надання у безоплатне користування, передачу людини в рахунок погашення боргу тощо. А також збільшує мінімальний термін позбавлення волі за торгівлю людьми до 6 років (наразі лише 3 роки).

Найперша проблема, яку вирішує цей законопроект – це «проблема згоди». У питанні торгівлі людьми вона завжди існує, бо ж часто жертва дійсно добровільно погоджується на експлуатацію. Перш за все сподіваючись на чималу винагороду й не розуміючи, до яких наслідків це може призвести. Саме через це засудити злочинців буває вкрай складно, факт так званої “згоди” стає захистом. До слова, у Європі цю перепону ліквідували давно, ухваливши норми про те, що згода жертви на експлуатацію не береться до уваги.

Законопроект № 5134 встановлює, що, відповідальність настає незалежно від наявності згоди потерпілого на експлуатацію. Він зареєстрований більш ніж півроку тому, але й досі чекає, коли його винесуть на голосування. Парадокс, чи не так?

Рада розгляне закон про податки, олігархів та СБУ наступного пленарного тижня.

Також надзвичайно важливий законопроект №3036а про страховий захист працівників освіти від інфікування COVID-19. Україна, як і весь світ переживають складний період боротьби із коронавірусом. А з початком навчального року на вістрі інфікування опиняться педагоги та працівники закладів освіти. За даними досліджень, проведених у США фондом Kaiser Family Foundation, серед працівників закладів освіти кожен четвертий зазнає ризику тяжких ускладнень у випадку зараження COVID-19. Деяко врегулювати цю ситуацію може законопроект №3036а, згідно з

яким кошти з фонду боротьби з коронавірусом будуть спрямовуватись на забезпечення страхових виплат працівників закладів освіти на рівні із медиками. Вважаю такий розподіл справедливим.

Не менш важливий для освіти в Україні законопроект №4207 про умови розвитку закладів профтехосвіти шляхом збільшення їхньої автономії. Не секрет, що професійна освіта в Україні в занепаді, або ж, м'яко кажучи, в стагнації. Цей проект Закону покликаний створити єдину систему професійної освіти в Україні, щоб забезпечення ринку праці кваліфікованими кадрами, з урахуванням потреб та особливостей кожного регіону.

Перейдемо до проблем медицини. В Україні до 6% новонароджених з'являються на світ з вродженими вадами розвитку, а смертність серед малюків – одна з найвищих у Європі: 7,5 на тисячу народжених. Для порівняння, у країнах ЄС – 3,4 на 1000 народжених. Одна з причин таких показників – нестача в організмі мам потрібних вітамінів, мікроелементів та мінеральних речовин, особливо – фолієвої кислоти, дефіцит якої може призвести до дефектів нервової трубки. Покращити статистику зможе процедура збагачення борошна фолієвою кислотою, а це додаткові 100-150 мкг цього вітаміну на добу. Виробники борошняних виробів у близько 80 країнах світу реалізують таку практику. В Україні це стане можливим при ухваленні законопроекту №5657, який зобов'яже вітчизняних виробників проводити фортифікацію пшеничного борошна вищого та першого сортів фолієвою кислотою.

І наостанок хочу звернути увагу на законопроект №5695 щодо регулювання праці домашніх працівників. Домашня праця в сучасних умовах доволі трудомісткий процес, незалежно хто її виконує – найманий працівник чи член домогосподарства. Однак в рамках сімейних обов'язків така робота просто необхідна для ефективного функціонування економіки. Мета законопроекту №5695 врегулювати питання зайнятості та офіційного працевлаштування домашніх працівників, забезпечення їхнього соціального захисту,

імплементация в національне законодавство положень Конвенції Міжнародної організації праці № 189 про домашніх працівників і зниження рівня незадекларованої праці.

На моє глибоке переконання ці тексти мають ставати законами, а не переходити з одного скликання до іншого. Тому важливо продовжувати дискусії у експертних площинах на національному рівні та виносити на голосування до парламенту.

Чому й досі цього не відбулося, питання залишається відкритим (https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/493379_chomu_parlament_ignoruie_vazhlivi.html). – 2021. – 07.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ганна Баранішина, лікар-радіолог вищої категорії

Затягування із прийняттям антитютюнового законопроекту коштує 233 життів щодня

Куріння дорого коштує Україні. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, в Україні від хвороб, пов'язаних із палінням, помирає близько 85 тис. осіб щороку. Або 233 особи щодня. Саме такою є справжня ціна затягування розгляду антитютюнового законопроекту №4358.

Ще в 2019 р. Президентом України було поставлено завдання (указ №772/2019 про цілі сталого розвитку України до 2030 р.) – до 2025 р. зменшити рівень паління в Україні до 15%.

Нагадаємо, протягом останніх років рівень паління в Україні стандартно тримався на рівні 22-23%. Загалом в нашій країні досі палить близько 7,2 млн. дорослих українців.

Саме на комплексне виправлення цієї вкрай актуальної проблеми в сфері громадського здоров'я і спрямований законопроект №4358 – щодо охорони здоров'я населення від шкідливого впливу тютюну.

Нагадаємо, цей законопроект було прийнято в I читанні 1 червня 2021 р. Доволі символічно, що це сталося саме в Міжнародний день захисту дітей – адже як свідчить Глобальне опитування

молоді щодо тютюну (GYTS) близько 15% усіх підлітків віком 13-15 років вживають тютюнові вироби.

Показово, що законопроект підтримали переважною більшістю всі фракції і депутатські групи парламенту – 339 голосів – це більше ніж конституційна більшість.

Мене особисто, як лікаря, радує така масштабна політична підтримка комплексного законопроекту щодо обмеження впливу тютюну на громадське здоров'я. Це означає, що рано чи пізно його таки буде прийнято. Але з точки зору громадського здоров'я надзвичайно важливо, аби це сталося раніше, а не пізніше. Тим більше, що цей важливий законопроект вже 10 місяців грузне в парламенті, пройшовши дві кардинальних переробки і вже чотири редакції.

Але реальне гальмування комплексних ініціатив щодо обмеження впливу тютюнового диму на здоров'я людини і суспільства триває значно довший час. Адже, як нагадала основний співавтор законопроекту №4358 народний депутат (партія «Слуга народу») Лада Булах, за попередні два скликання Верховної Ради не було прийнято жодної нецінової норми щодо обмеження паління в Україні. Тобто, це означає, що ця «тютюнова пауза» вже затяглася майже на 10 років. Нагадаємо, саме нецінові обмеження на тютюнові вироби – у т.ч. обмеження реклами, заборона паління у громадських місцях, тощо – у 2006-2012 рр. – після ратифікації Україною Рамкової конвенції ВООЗ по боротьбі з тютюном (РКБТ) – і дозволили розпочати системне зниження впливу сигарет на здоров'я людей і відчутне зниження рівня паління в Україні. На гальмування законопроекту №4358 окремі тютюнові корпорації витрачають сотні тисяч доларів. Але справжня ціна кожного дня цієї паузи значно вища.

Зважаючи, що від хвороб, пов'язаних з палінням в Україні помирає 85 тисяч осіб щороку і ці додаткові смерті, хвороби і більш рання непрацездатність курців обходиться українській економіці щороку у понад 3 млрд. доларів. Не важко порахувати, що кожен день гальмування антитютюнового законопроекту коштує 233 життів і понад 8,2 млн. доларів для України.

Які ж важливі нововведення пропонує проти тютюнопаління законопроект №4358? По-перше, в рамках боротьби з дитячим і підлітковим палінням буде повністю заборонено продаж сигарет з фруктовими, солодкими та іншими не властивими для сигарет смаками і ароматизаторами. Саме через такі «приманки» найчастіше і підсаджують підлітків на сигарети.

По-друге, графічні попередження про надзвичайну шкоду від паління буде збільшено на 15% – від 50 до 65% – при цьому попередження мають бути нанесені на обидві основні сторони пачки. І не варто вважати це дрібницею. Адже, як свідчить дослідження Київського міжнародного інституту соціології, 54% курців задумувалися про припинення паління саме під впливом попереджень на пачках сигарет і візуалізації ризиків, яка з'явилася на пачках з 2012 р.

Тобто це дуже дієва антиреклама сигарет, нанесена прямо на цей шкідливий товар. У кожному місці продажу – на кожній вітрині кіоску, на кожній касі супермаркету – на курців і некурців (передовсім дітей і підлітків) будуть чекати візуальні нагадування – які жакливі наслідки може мати паління.

По-третє, обмеження буде запроваджено і щодо альтернативної ніотинової продукції – зокрема, щодо електронних сигарет і тютюнових виробів для електронного нагрівання. Передовсім, ними буде заборонено користуватися в ресторанах і кафе. Також буде заборонено продаж і рекламу електронних сигарет для неповнолітніх. Парадоксально, але факт: на даний момент, саме щодо електронних сигарет такої заборони в українському законодавстві немає. За результатами минулорічного дослідження Київського міжнародного інституту соціології, 91% українців підтримують запровадження заборони на продаж електронних сигарет неповнолітнім.

Та і загалом для альтернативної тютюнової продукції буде запроваджено принаймні рамкове регулювання – з'являться базова термінологія, вимоги до маркування, обмеження щодо реклами і спонсорства, тощо.

Саме такий комплексний підхід дозволить не лише реалізувати завдання, заявлене

Президентом України у цілях сталого розвитку, але і якомога швидше виконати зобов'язання України перед Європейським Союзом (імплементацію норм і принципів базової антитютюнової Директиви ЄС 2014/40/ЄС, передбачено Угодою про Асоціацію) і основні рекомендації світового співтовариства, передбачені у РКБТ (https://lb.ua/blog/hanna_baranishyna/493357_zatyaguvannya_iz_priynyattiam.html). – 2021. – 07.09).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Катерина Сікора, суддя-спікер Вищого антикорупційного суду

Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції у кримінальному судочинстві: нюанси та проблеми

Можливість проведення окремих процесуальних дій у межах досудового розслідування, а також здійснення судового провадження у режимі відеоконференцзв'язку регламентована положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Кримінальним процесуальним кодексом (у подальшому – КПК України), Інструкцією про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження), затвердженою Наказом Державної судової адміністрації України № 155 від 15.11.2012 року.

Системний аналіз наведених норм дозволяє дійти таких важливих висновків щодо умов, за яких процесуальна дія, зокрема, судове засідання, може бути проведена у режимі відеоконференцзв'язку (у подальшому – ВКЗ):

Проведення судового засідання у режимі ВКЗ є правом суду, а не обов'язком, і обумовлюється низкою підстав, наявність яких має перевірити суд при постановленні відповідної ухвали: неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин, необхідність забезпечення

безпеки осіб, проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого, необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження, наявність інших підстав, визначених судом достатніми.

Рішення про здійснення дистанційного судового провадження може бути прийнято судом за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження, зокрема, свідків, потерпілого.

Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судові рішення про її проведення.

Застосовувані в дистанційному судовому провадженні технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку.

Судовий розпорядник або секретар судового засідання, який виконує ухвалу про ВКЗ, зобов'язаний вручити відповідній особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити документи, що посвідчують її особу, та перебувати поряд з нею до закінчення судового засідання.

У разі здійснення судового розгляду стосовно декількох обвинувачених, якщо цього вимагають інтереси кримінального провадження або безпека обвинуваченого, допит одного з обвинувачених на підставі вмотивованої ухвали суду може здійснюватися з використанням ВКЗ.

Принагідно зауважу, що такі поняття, як «поважність причин», «оперативність судового провадження», «підстави, визначені судом достатніми», «інтереси кримінального провадження» є оціночними, що власне і є обставинами, що мають бути обґрунтовані учасником судового провадження у клопотанні про ВКЗ.

З наведеного вбачається, що проведення судового засідання у режимі ВКЗ є радше винятком із загального правила, і відповідні ухвали мають бути мотивовані належним чином певними обставинами, які унеможливають

або роблять недоцільним проведення судового засідання у звичайному режимі.

Особливості проведення судових засідань в режимі ВКЗ під час карантину

Але з введенням на території України карантину (12 березня 2020 року), який триває дотепер, та доповненням розділу IX «Перехідні положення» КПК України пунктом 20-5 ситуація дещо змінилась. Так, певна частина учасників кримінального провадження, які постійно проживають за межами Києва, тлумачать сам факт запровадження карантину як поважну причину неприбуття у судові засідання безпосередньо у приміщення Вищого антикорупційного суду, що, на їх погляд, має своїм наслідком беззаперечний обов'язок суду задовольнити відповідне клопотання про проведення судового засідання у режимі ВКЗ.

При цьому, трапляються випадки, коли учасники кримінального провадження обґрунтовують клопотання про проведення судового засідання у режимі ВКЗ самим лише фактом введення карантину (за умов відсутності обмежень руху приміського, міського та міжобласного транспорту), скрутним матеріальним становищем, станом здоров'я та перебуванням в групі ризику (без надання відповідних доказів).

Деякі учасники «йдуть» ще далі і наполягають на системній неможливості прибувати в судові засідання з огляду на постійне перебування на самоізоляції протягом строку дії карантину.

Зазначене унеможливає досягнення завдань кримінального провадження і ускладнює його здійснення не лише у розумні строки, а й у строки, передбачені статтею 49 Кримінального кодексу України (у подальшому – КК України), вплив яких є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. Карантин ще триває і об'єктивно оцінити наслідки його запровадження для правосуддя поки що неможливо. Втім, очевидно, що результат пандемії буде далекосяжним.

Трохи статистики

Від початку процесуальної діяльності ВАКС (5 вересня 2019 року) і станом на 31 липня 2021 року судьями першої інстанції ВАКС було постановлено 1555 ухвал, у межах яких

вирішувалось питання можливості проведення судових засідань у режимі ВКЗ.

Серед них 819 ухвал було постановлено колегіями суддів, які здійснюють розгляд кримінального провадження по суті пред'явленого обвинувачення, а 736 – слідчими суддями ВАКС.

При цьому, 1497 ухвалами були задоволені клопотання учасників кримінального провадження про проведення судового засідання у режимі ВКЗ (чи судом було постановлено проводити судові засідання у такому режимі за власною ініціативою), а 58 ухвалами – у задоволенні таких клопотань було відмовлено.

Слід зазначити, що з введенням карантину суттєво збільшилась питома вага звернень до суду з клопотаннями про проведення судових засідань у режимі ВКЗ.

Підстави для відмови у задоволенні клопотань

Узагальнені підстави для відмови у задоволенні клопотань про здійснення судових засідань у режимі ВКЗ, якими керувався ВАКС, виглядають таким чином:

1) Відмова з підстав необґрунтованості клопотання, недоведеності обставин, передбачених частиною першою статті 336 КПК України (відсутність доказів обмеження руху громадського транспорту, скрутного матеріального становища, що унеможливує прибуття до ВАКС, тощо).

2) Відмова з огляду на неможливість проведення ВКЗ з використанням власних технічних засобів не з приміщення суду або установи попереднього ув'язнення (зокрема, з робочого місця адвоката). При цьому суд посилається на можливість проведення ВКЗ у кримінальному процесі лише у межах приміщень судів.

З огляду на вказане, суди відмовляли у проведенні ВКЗ з офісних приміщень учасників кримінального провадження з використанням, зокрема, платформи Skype. При цьому суди також посилались на те, що здійснення дистанційного судового засідання не з приміщення суду унеможливує виконання обов'язку судового розпорядника або секретаря

судового засідання вручити пам'ятку про права та обов'язки, перевірити документи, що посвідчують особу.

3) Іноді відмова у задоволенні клопотання викликана зайнятістю всіх майданчиків проведення ВКЗ (тобто відсутня технічна можливість проведення ВКЗ).

4) Трапляються випадки, коли суд відмовляє у проведенні судового засідання у режимі ВКЗ через певну стадію, на якій перебуває судові провадження. Наприклад, дослідження речових доказів у режимі ВКЗ не дозволяє учасникам повною мірою реалізувати права, передбачені статтею 357 КПК України (дослідження речових доказів).

Щоправда, існує і зворотній приклад – через постійне проживання обвинуваченої на тимчасово окупованій території, відсутність на цій території судів України, а також з огляду на невідкладність розгляду клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, ВАКС своєю ухвалою задовольнив клопотання обвинуваченої про проведення процесуальних дій у режимі ВКЗ за допомогою власних технічних засобів – ноутбуку та програмного забезпечення ZOOM. При цьому суд вказав, що розгляд клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності в режимі ВКЗ із застосуванням власних технічних засобів обвинуваченої суд вважає єдиним способом забезпечення її права на доступ до суду.

Проблеми, з якими стикається суд

Здавалося б, навіщо ускладнювати і відмовлятися від використання на повну сучасних можливостей діджиталізації, при цьому заощадивши час та кошти на прибуття до суду, розташованому у Києві?

Відповідь на це питання доволі неоднозначна і залежить від низки чинників.

Так, профільним законом, який регулює діяльність ВАКС, передбачено, що територіальна юрисдикція (підсудність) цього суду поширюється на всю територію України. На практиці це означає, що на відміну від місцевих судів, де учасниками кримінальних проваджень зазвичай є місцеві мешканці, учасники кримінальних проваджень, які перебувають на розгляді ВАКС (обвинувачені,

потерпілі, захисники, свідки, експерти тощо), можуть проживати у будь-якому куточку нашої країни, зокрема, на окупованій території.

З огляду на те, що ВАКС здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції у кримінальних провадженнях, тобто є судом факту, а не права, його діяльність пов'язана з безпосереднім дослідженням доказів під час судового засідання.

Основи кримінального процесу обумовлюють широке коло повноважень учасників кримінального провадження під час дослідження доказів (ставити питання, давати пояснення, заявляти клопотання, знайомитись з речовими доказами, заявляти протест під час допиту свідка тощо). Реалізація цих прав під час здійснення судового провадження у режимі ВКЗ певним чином ускладнена.

Це пов'язано з низькою якістю та швидкістю інтернет-з'єднання, що має своїм наслідком погану якість зображення та звуку. Особливо гостро це питання постає під час проведення судового засідання у режимі «подвійного» ВКЗ, коли, до прикладу, обвинувачений перебуває на дистанційному зв'язку з ВАКС з одного місцевого суду, а свідок у цьому ж кримінальному провадженні – з іншого.

Особисто в автора колонки були випадки, коли суд був вимушений повторювати питання чи репліки однієї сторони для іншої. Важко переоцінити, скільки часу витрачається марно за таких умов.

Не додає сталості цьому процесу і різний розклад роботи судів, відмінний час обідньої перерви, недостатня площа залу судового засідання, яка не дозволяє вмістити відповідну кількість учасників, через що ВКЗ не може бути проведене і, як наслідок, судові засідання теж відкладається.

Під час допиту свідка в режимі ВКЗ сторони кримінального провадження часто просто не встигають реалізувати право на протест, оскільки наявна певна затримка часу і свідок починає відповідати, не чуючи розпорядження головуєчого про зняття питання як такого, що не стосується суті кримінального провадження.

Наведене додатково підтверджує, що проведення судового провадження у

кримінальному процесі у режимі ВКЗ до системного вирішення цих питань має бути радше винятком із загального правила, яке передбачає необхідність проведення судового засідання за безпосередньої участі всіх осіб в залі суду.

Але насправду, як вбачається зі статистики, у переважній більшості випадків відповідні клопотання задовольняються, про що суд постановляє ухвалу. Але й тут не все просто.

Вочевидь положення КПК України мають трактуватись у такий спосіб, що ухвали про проведення судового засідання у режимі ВКЗ можуть бути постановлені без проведення судового засідання і виходу до нарадчої кімнати (до прикладу, як ухвали про призначення підготовчого судового засідання).

Інакше який сенс у проведенні судового засідання у режимі ВКЗ, якщо для вирішення цього питання належить провести окреме судові засідання з викликом всіх учасників кримінального провадження, заслуховуванням їх думки з приводу заявленого клопотання і видаленням до нарадчої кімнати для постановлення відповідної ухвали? І це, прошу звернути увагу, стосується кожного окремого клопотання учасника кримінального провадження щодо кожного призначеного у справі засідання.

Однак, деякі учасники кримінального провадження побачили у постановленні колегією суддів ВАКС ухвали про ВКЗ без проведення судового засідання ознаки кримінального правопорушення, передбаченого статтею 375 КК України (яка наразі визнана неконституційною), з приводу чого звернулись до Державного бюро розслідувань.

За наявною інформацією, досудове розслідування у цьому кримінальному провадженні ще триває. Таке дивне трактування чинного законодавства може свідчити як про незгоду з постановленням ухвал про ВКЗ без проведення судового засідання, так і про намагання створити штучний конфлікт інтересів і підстави для відводу (самовідводу) відповідної колегії суддів, слідчого судді.

Якщо керуватись цією логікою, можна дійти до абсурдних висновків – той процесуальний

інститут, який мав би полегшити хід судового провадження і сприяти його оперативності, насправді обтяжує і ускладнює його.

Висновки

У цій статті у загальних рисах лише окреслено певні питання, з якими стикається ВАКС та інші суди при проведенні судових засідань у режимі ВКЗ.

З огляду на невпинний рух всіх галузей нашого життя (у тому числі у сфері здійснення правосуддя) до мобільності та використання на повну сучасних досягнень техніки, сподіваємось, що упродовж певного часу законодавець вирішить спірні питання, а технічне та функціональне забезпечення кожного суду в Україні буде здійснено на найвищому рівні, який, зокрема, дозволить встановлювати особу за допомогою сучасних електронних сервісів та забезпечить інтеграцію таких сервісів (Кабінет електронного суду, підсистема захищеного відеоконференцзв'язку тощо) (<https://sud.ua/ru/news/blog/212639-provedennya-protsestualnikh-diy-u-rezhimi-videokonferentsiyi-u-kriminalnomu-sudochinstvi-nyuansi-ta-problemi>). – 2021. – 07.09).

Блог на сайті «Обозреватель»

Про автора: Олександр Кондратюк, засновник Всеукраїнського освітнього центру Setstud

Нова українська школа – капремонт освітньої системи чи чергове латання дірок

Ефективність навчання в системі середньої загальноосвітньої школи із року в рік стрімко падає. І свідчення цьому – не лише соціопитування. Катастрофічно низькі бали ЗНО – додаткове підтвердження. А відсутність мотивації школярів до навчання лише красномовно демонструє застарілість програм і методик.

Тому не дивно, що Міністерство освіти розпочало гучну десятилітню реформу під нетлінною кодовою назвою – НУШ (Нова українська школа).

Автономія, партнерство з батьками та оновлення матеріально-технічної бази –

її головні постулати. Та якою ж ідеальною школу майбутнього бачать законотворці? Які пертурбації чекають на школярів?

Відповіді – на папері. На практиці ж нова програма лише реалізується в початковій школі. До речі, найбільш проблемній і провальній за час пандемії.

Що зроблено, а що у планах – аналізуємо покроково.

Новації початкової школи

В основі задекларованих переваг – навчання дітей мислити критично, не боятись висловлювати власну думку і брати на себе відповідальність. Патріот, новатор, особистість – таким має стати сьогоднішній школяр в майбутньому.

Набуття компетентностей – головна складова навчального процесу віднині, що має забезпечувати всебічний розвиток дитини і розкриття талантів.

Вже зараз держава не шкодує коштів на куточки для відпочинку, нові дидактичні матеріали та конструктори Лего. Ігрова форма в поєднанні з традиційною несе змагальний характер в отриманні знань учнями, вважають чиновники.

Та не грою єдиною дивують можновладці!

Аби не завдати травм дітям – українські освітяни винайшли колесо. Вже з вересня оцінювання в молодшій школі стане вербальним. Замість традиційних оцінок – характеристики успішності для кожного. Як на мене, такий крок не має нічого спільного з вихованням відповідальної стресостійкої особистості. Скоріше згладжування гострих кутів і створення зони комфорту. Та все ж оцінки нікуди не зникають, а просто з цифрових перетворюються на буквенні. Тобто замість умовної 12-ки успішних школярів оцінюватимуть літерами: скажімо, “В” – високий рівень, “Н” – низький. Відтепер першачки будуть ненавидіти букви і неохоче вивчати алфавіт. Ба більше, на плечі педагога лягає подвійний тягар – грамотно коректно, а головне – об’єктивно роз’яснити кожному учню його сильні та слабкі сторони.

Ще одна новація реформаторів – сидіти 12 років у школі, що для більшості – справжня

каторга. А от для реформаторів НУШ «чим довше, тим краще» – головне кредо змін.

Та кількість далеко не завжди тотожна якості, якій наразі треба приділити увагу. Адже недавнє моніторингове дослідження показало недостатнє мотивування і підтримку дітей вчителями. Реформу чим швидше запровадили, а освітян, як завжди, не попередили. Багатьом педагогам відверто пропонують курси НУШ шукати самостійно. Така пропозиція в сільській місцевості педагогів м'яко кажучи дивує.

Та найбільші сюрпризи цього річ чекають 75 експериментальних шкіл, де тестуватимуть нові модельні програми для 5-9 класів. А вже з 2022 НУШ дебютує в усіх 5 класах українських шкіл.

Що собою являтиме і як втілюватиметься програма-чудасія?

Хитросплетіння базової середньої освіти – переваги та недоліки

Термін навчання лишається незмінним – 5 років. Середня школа поділена на два цикли: адаптаційний та базове предметне навчання.

Як для молодшої, так і для середньої школи впроваджуватиметься інтегроване навчання. Якщо по-простому: тепер математику можна змішати з українською мовою. Наприклад, розв'язати рівняння за допомогою теореми Вієта, а потім написати твір про те, як круто знати цю теорему, перелічивши всі її переваги. Такий собі, філо-технічний коктейль.

Безумовно, користь від такої практики – велика, адже учні вчать комплексно та систематично підходити до вирішення складних завдань. Мислити образами, аналізуючи числа. Така головна перевага творців у високих кабінетах. Та чи не заплутає учнів таке інтегрування? Всі діти різні і більшості складно концентруватися на всьому одночасно.

Зрештою, знайти універсальних педагогів, які однаково розуміються на фізиці, хімії, біології та географії – нелегко. Такий пізнавальний квартет планують помістити у вузькі рамки курсу «Вступ до природничих наук».

Тож, постає логічне запитання – де шукати мультитипрофесіоналів, які не лише володіють всіма предметами, але й можуть класно навчати?

Це ж саме можна сказати і про мовно-літературні напрями. Але тут зацентруємо увагу на інших нюансах. Пропонована перевага – збільшення часу на вивчення української мови. Натомість недолік – скорочення годин з інших предметів. Тепер “право непотрібності предметів” – прерогатива педагогічних рад. Чи не постраждає від цього культурна компетентність? Адже, вивчаючи як говорити, учні забуватимуть, про що говорити.

Професіональні старшокласники

Сучасні навчальні програми старшої школи передбачають самовизначення школяра в майбутній професії. А відтак підліток після 9 класу має обрати предмети для поглибленого навчання. Але так буває лише на папері у чиновників. На ділі ж переважна більшість дітей не може знайти себе навіть, навчаючись в університеті.

Та повернемося за шкільні парти. Профільна палітра старшокласників НУШ досить різноманітна – гуманітарний, математичний та мистецький напрями. Половина уроків залишатимуться загальними для всіх. Майже третина – професійні предмети, решта – 20% часу вивчатимуться трендові дисципліни: фінансова грамотність, тайм-менеджмент, медіаграмотність тощо. От тільки чи не застаріють ці знання на момент реалізації ініціатив... І вже зовсім наполеонівські плани МОН – надати школам більшу автономію. На зразок університетів. Це дозволить самостійно формувати індивідуальні освітні програми, обирати підручники та складати навчальні плани.

Щоправда, і тут без ложки дьогтю у діжці меду не обійшлося.

Нещодавно затверджений “Закон про мережу ліцеїв” хоча і допускає, але не гарантує створення профільних шкіл у селах.

Що робити малозабезпеченим сім'ям? Та як самостійно діставатися до сусідніх сіл в надії здобути профосвіту і хто це оплачуватиме?

Тепер це надзавдання органів місцевого самоврядування. Впоравшись із ним отримуємо безперервне якісне навчання. Привабливість академічних ліцеїв – очевидна. На базі застарілих кабінетів хімії, фізики і біології

створюватимуть науково-дослідницькі кабінети та потужні лабораторії. Крім цього, доступними для загалу можуть стати інклюзивні класи.

Інклюзивна освіта розвиватиметься

Вже у 2022 році планують зупинити роботу спеціальні школи-інтернати. На базі профільної середньої освіти відкриватимуться 11-13 класи для дітей з особливими потребами.

Ліфти, пандуси, шкільні автобуси, фахівці та їх асистенти – все це передбачено інклюзією. Звучить фантастично в реаліях, коли ще й досі в сотнях шкіл вбиральні з вигрібними ямами на дворі, де влітку – сморідно, а взимку – морозно. Тому єдина проблема майбутньої реорганізації – фінансова спроможність шкіл.

Висновок

НУШ (Нова українська школа) – в перспективі потужна реформа з амбітними освітніми цілями, але все ж невпевненою реалізацією через протиріччя та недосконалість механізмів впровадження. Непослідовність рішень, суперечливість, слабка інформаційна політика та брак коштів – перепони в досягненні результату. Головна ж проблема – відсутність підвалин в навчанні та вихованні підростаючого покоління. Відійшовши від радянських засад гуманізму, Україні ніяк не вдається перейти на рейки бажаної моделі. Міцним фундаментом можуть стати традиції і цінності козацько-гетьманської доби. Втім, відсутність одержимості та волі до змін вже майже 30 років гальмують цей процес.

Кардинальні зміни однозначно на порозі. Та чи будуть вони виправдані та успішні? Час на експерименти в освіті давно спливає (https://shkola.obozrevatel.com/ukr/news/nova-ukrainska-shkola-kapremont-osvitnoi-sistemi-chi-cherogove-latannya-dirok.htm?_gt=1*1v5wj5o*_ga*NDkwMzc3ODAxLjE0NjQxODIwMDQ.*_ga_JBX3X27G7H*MTYyOTU1MTU5MS45MjYuMS4xNjI5NTUyMDE3LjA.&_ga=2.88161051.1291283142.1628357395-490377801.1464182004). – 2021. – 16.08).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: Михайло Жернаков, голова правління Фондації DEJURE, д.ю.н.

Судова реформа: плани на політичний сезон

З нагоди початку політичного сезону варто нагадати про пріоритети судової реформи на цю осінь.

В кінці минулої сесії вдалося досягти того, за що ми дуже довго боролися – Рада прийняла закони про перезавантаження цих двох ключових органів у судовій владі – Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради правосуддя.

Цим прогресом вже встиг похвалитися Президент України під час свого візиту до США.

Але прийняття законів – лише перший крок.

1. Імплементация законів про реформу ВККС і ВРП.

Відповідно до закону тепер відповідальних за суддівський корпус відбиратимуть на конкурсах, з ретельною перевіркою доброчесності незалежними міжнародними експертами.

Зараз головне – належно впровадити ці зміни. Бо негативних сценаріїв провалу реформи – чимало, а протидія суддівської мафії вже почалася, і буде лише посилюватися.

2. Реформа Конституційного Суду.

Судова мафія в особі ВРП вже оголосила, що саме через КСУ спробує вбивати щойно прийняту судову реформу.

А ще на розгляді в КСУ:

- закон про Антикорсуд;
- ринок землі;
- медична реформа;
- ФГВФО;
- люстрація і ще багато цікавого.

Зараз в КСУ все ще переважно зрадники і політичні пристосуванці, яких призначають у ручному режимі. Хоча відповідно до Конституції мають відбирати на конкурсі.

Дуже адекватні правки до проєкту, які передбачають такий конкурс, уже схвалені профільним комітетом до 2 читання. Прийняття його пообіцяло керівництво фракції і партії «Слуга Народу» на цю осінь.

Працюватимемо, щоб це сталося скоріше.

3. Ліквідація ОАСК.

Ця філія ворога всередині країни має бути зруйнована. Петиція про ліквідацію цього

суду вже майже рік як набрала необхідні 25 000 голосів, а більше половини українців виступають за ліквідацію цього суду. В той самий час «невідкладний» президентський законопроект вже 5 місяців гниє в профільному комітеті Ради. Процес ліквідації має бути завершений, а замість розсадника скандалів і корупції має нарешті запрацювати нормальний адміністративний суд з адекватним суддями і повноваженнями.

Це далеко не всі кроки, необхідні для нормального функціонування судів, але їх необхідний мінімум.

Все ще близько 70% громадян вважають зусилля Президента Зеленського в судовій реформі недостатніми.

Цієї осені є всі шанси це виправити.

Всі ці кроки містяться в Kartі судової реформи, яку ми спільно з партнерами розробили і опублікували ще півтора роки тому.

Практично ті самі ідеї підтримали Президент Зеленський і його політична сила, коли йшли на вибори (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/612f86286175f/>). – 2021. – 01.09).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Катерина Одарченко, голова політичної партії Національна платформа, політтехнолог, партнер компанії SIC Group Ukraine.

Результати медреформи: масові скорочення, закриття лікарень, нехватка фахівців. Який вихід?

Медична “реформа” Супрун, яку продовжили “слуги народу”, повинна була покращити доступ людей до медицини та зробити її більш якісною, на жаль, ця мета не була досягнута. Навпаки, люди втратили можливість звернутись до лікаря зі своїми проблемами. Якщо первинна ланка (сімейний лікар) ще якось працює, то вторинна ланка практично відсутня.

Вторинна ланка – це лікарі-терапевти, невропатологи, окулісти, ендокринологи тощо. Тобто ті фахівці, які безпосередньо і лікують хвороби людей.

Руйнуються ті лікарні, які раніше були в райцентрах. Вони погано фінансуються, відсутні реальні кроки по наповненню фахівцями лікарень, закріпленню їх в сільській місцевості.

Яскравим прикладом, на жаль, є і моя рідна Херсонщина.

Центральна міська лікарня міста Нова Каховка, одна із двох, що залишились опорними на 184 окрузі

В рамках оптимізації медичних установ в Херсонській області замість 23 районних лікарень залишили тільки 8, які назвали опорними і в значній мірі фінансують з державного бюджету. По рішенню Кабміну України головною умовою для надання такого статусу лікарням мусить бути доступність до неї хворого протягом ГОДИНИ. В умовах наших доріг це максимум 50 км. Але на практиці розташування цих опорних лікарень не відповідає цим вимогам, а віддаленість деяких громад не справедливо велика.

Наприклад, на 184 окрузі на Херсонщині з 9 районних лікарень залишили 2 опорних в Бериславі і Новій Каховці. Від Високопілля до Бериславської лікарні їхати 110 км, від Нововоронцовки до Берислава 86 км, вже не кажучи за відстань до Нової Каховки. Жителі Горностаївки і Лепетихи не в кращому становищі. Хоч там і трохи краща ситуація – від них до опорної Новокаховської лікарні 50-70 км.

Я переконана, зараз терміново необхідно надати статус і додаткове фінансування на організацію ще двох опорних лікарень на окрузі. В Великій Олександрівці та Горностаївці. Там, на сьогодні, найкраще збережені лікарні та ще є фахівці. Це не вирішить повністю всіх проблем, але дозволить людям мати медичний заклад вторинної ланки в більш-менш в реальній досяжності.

Опорна лікарня в Великій Олександрівці суттєво наблизилась до доступу до медицини жителів Нововоронцовської, Новоолександрівської, Високопільської, Кочубеївської, Борозенської, Калинівської ОТГ. Адже тут вже відстань до опорної лікарні буде 20-40 км. А опорна лікарня в Горностаївці була б на такій же відстані

від жителів Лепетихського ОТГ і сусіднього Верхнього Рогачика.

Існуюча система фінансування добиває медичні установи на селі. Зараз за кожну лікарню необхідно боротись.

Та є позитивні приклади в інших регіонах. Приміром, у Первомайську Луганської області народний депутат залучив соціально-економічну субвенцію у 4,45 млн грн на ремонт лікарні. Ще 2 млн грн виділила Первомайська рада, 1,3 млн грн – надало місто.

Ми втрачаємо дорогоцінні кадри

Звільнено близько 1000 медпрацівників в області, які вкрай необхідні країні в період пандемії. Як відомо, завдяки медреформі стандартна система охорони здоров'я України перейшла на триступеневу систему: первинну, вторинну та третинну ланки. Причому перша передбачає наявність широкопрофільних спеціалістів – сімейних лікарів, які можуть вилікувати людей від різних хвороб, починаючи від офтальмологічних та завершуючи серцево-судинними. Та виникає одне запитання: як один лікар зможе якісно допомогти людям з абсолютно різними діагнозами? Чи зможуть абсолютно всі сімейні лікарі допомогти і дитині, і старенькому з абсолютно різними діагнозами? Здавалося, відповідь очевидна: є ж іще вторинна медицина, у якій залучені вузькопрофільні спеціалісти. Зараз до ендокринологів, окулістів, кардіологів, невропатологів можна прийти на прийом попередньо за записом. Однак уже сьогодні планується масове скорочення “вторинки”. 10 травня 2021 року медпрацівники “Новотроїцької центральної лікарні” Генічеського району отримали попередження про звільнення. Та труднощі у цій лікарні почалися ще з переходом на фінансування з Національної служби здоров'я України з 1 квітня 2020 року. Перед укладанням першого договору з НСЗУ закрили пологові і реорганізували гінекологічне відділення, звільнили частину працівників. І це не поодинокі ситуації на Херсонщині.

Виникає питання: “Навіщо скорочувати вузькоспеціалізованих талановитих лікарів?”. Відповідь місцевих чиновників вражає. Основною метою для лікарень Херсонщини

є, у першу чергу, не якість, а економія. Остання проявляється й у матеріальному винагородженні. Уже зараз лікарі “вторинної” ланки у порівнянні з “первинною” відверто дискримінують: перші спеціалісти можуть бути впевнені в завтрашньому дні та стабільній заробітній платі, а другі – у підвищеному стані: зараз оплата за їх послуги залежить не від якості, а від кількості відвідувачів.

Тому й не дивним є й те, що висококваліфіковані спеціалісти йдуть працювати або в приватні клініки, які не по кишенях середньостатистичному херсонцю, або їдуть за кордон – отримувати гідну зарплату. У висновку – на місцях лишаються широкопрофільні спеціалісти. Та лише одиниці з них можуть вилікувати різні хвороби. Проблема не стільки в специфіці роботи, скільки у невмінні обласного керівництва вдало організувати роботу і розпоряджатися державними коштами, в тому числі.

Відсутність фахівців – це велика проблема. Їх важко залучати та в сільській місцевості – це переважно люди пенсійного віку. Звісно, щоб вони з'явилися, потрібно до цього питання підходити ґрунтовно та створювати належні умови життя і праці в селі – від створення інфраструктури до виділення державного житла.

Держава, на жаль, не затвердила реальних програм по залученню і закріпленню медичних кадрів на селі. Місцеві програми намагаються вплинути на створення умов для лікарів. У Великій Олександрівці передбачають гроші на купівлю житла. Такі спроби на місцях, це реакція на катастрофічну нестачу кадрів.

Переконана, що кошти “великого будівництва” з центрального бюджету необхідно направляти на створення належних житлових умов для лікарів.

Але навіть зараз можна зробити багато наявними ресурсами. Про що я говорю – в області діє програма «людського капіталу», де передбачені кошти на навчання фахівців. Вони активно використовуються. Та кого ж навчають за бюджетні гроші? Економістів, юристів в Херсонському педуніверситеті, навіть не вчителів. Лікарі, безумовно, на сьогодні

пріоритет. Я знаю як це зробити і докладу всіх зусиль, щоб так і було.

184 округ фактично не мав свого представника в Верховній Раді.

Проблема створення додаткових опорних лікарень і наповнення додатковими грошима з держбюджету для закріплення лікарів в сільській місцевості – буде моїм завданням.

Державна страхова медицина – реальне рішення для всієї України

Грунтовним рішенням всієї цієї вакханалії в системі охорони здоров'я України я та “Національна Платформа” вбачаємо в державному страхуванні. Це забезпечить значний прозорий потік фінансування в лікарні на місцях, збереже робочі місця, підвищить заробітну плату лікарям і гідну медицину громадянам.

При фінансуванні традиційної системи охорони здоров'я витрати домогосподарств складають приблизно 96 млрд гривень. Причому близько 100 млрд гривень використовуються в тіні, без жодних законодавчих затверджень. Першим кроком до встановлення справедливості в медичній сфері може стати легалізація лівової частки витрат домогосподарств. Я говорю саме про обов'язкове медичне страхування. Здійснити це можливо буде при встановленні державно-приватного партнерства і бюджетно-страхової структури фінансування, тобто як обов'язкове, так і добровільне медичне страхування. Тут слід говорити і про чітку фінансову підзвітність медичних закладів місцевим органам влади. Саме це свідчитиме про прозорість медичної сфери України.

Як це буде працювати для людей – діти, пенсіонери і соціально незахищені особи отримають безплатне якісне медичне обслуговування. Працюючі люди отримають медстрахівку від роботодавця та зможуть

якісно обслуговуватись за всіма страховими випадками в медичних закладах. В залежності від пакета страхування, сюди включатиметься не лише базовий огляд та консультації сімейного лікаря, а і стоматолог та інші профільні лікарі.

Для досягнення злагодженої роботи такої системи та економії людських грошей, має бути також проведена робота над реструктуризацією системи податків. На сьогодні єдиний податок громадян просто розсіюється у повітрі. Ми, як громадяни, ніяк його не відчуваємо, просто платимо. Податки мають бути прозорими, де чітко буде видно скільки грошей йде на страхову медицину кожного громадянина, на інфраструктуру, на освіту і тд. Таким чином, не потрібно буде збільшувати податки для створення державної страхової медицини, їх перерозподіл та прозорість зможе привести в дію не тільки медицину, а і багато державних інституцій.

Питання впровадження державної страхової медицини вже тягнеться дуже давно. Та чому я впевнена, що це буде і повинно працювати. Такі передові країни в галузі медицини, як Ізраїль і США досягли своїх результатів саме завдяки якісній роботі системи державного страхування.

Безумовно, просто взяти і скопіювати їх моделі в наших українських реаліях не вийде. Саме тому, в рамках робочих комітетів “Національної платформи” з залученням провідних експертів страхування і медицини ми детально обговорюємо створення та чіткий план реалізації даного законопроекту. Дійсно, процедура впровадження буде іншою в містах мільйонниках та в віддалених сільських лікарнях, але реалізація цього законопроекту реальна і необхідна (https://censor.net/ru/blogs/3284957/rezultati_medreformi_masov_skorochennya_zakrittya_lkaren_nehvatka_fahvtsv_yakiyi_vihd). – 2021. – 27.08).

ОГЛЯД ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ТЕМАТИКИ, ЗАХИЩЕНИХ В УКРАЇНІ У 2017–2021 РР.

Автори-укладачі:

Ю. Половинчак: д-р. наук із соц. ком., ст. наук. співроб.,

Н. Кушакова-Костицька: д-р. юридичних наук, ст. наук. співроб., заслужений юрист України,

А. Берегельський: мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

В. Радецька-Тачініна

Пропонований огляд охоплює дисертаційні дослідження з конституційно-правової та дотичної тематики, захищені в Україні за останні 5 років (у 2017–2021 рр.). Загалом було проаналізовано 176 дисертаційних досліджень, та підготовлено узагальнюючий аналітичний огляд основних характеристик цього документаль-

ного потоку на основі візуальної аналітики з відповідною інфографікою. Документи проаналізовано за місцем (науковою установою) захисту, спеціальністю, тематикою досліджень.

Так, аналіз робіт за конституційно-правовою тематикою дозволив виявити ключові напрями для досліджень проблем конституціоналізму.

Очевидно, що найбільша частка проаналізованих робіт припадає на профільну спеціальність 12.00.02 – «конституційне право; муніципальне право» – кількість представлених у цьому огляді за 5 неповних років дисертацій

(125) вп'ятеро вища ніж за наступною за популярністю спеціальністю 12.00.01 – «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (23 дисертації). Порівняльно-правова тематика та питання правової глобалізації

забезпечили по 9 досліджень за спеціальністю 081 – «право» та 12.00.11 «міжнародне право». Конституційні аспекти проблематики спеціальності 12.00.10 – «судоустрій; прокуратура та адвокатура» відображені у 4 дослідженнях; поодинокі роботи висвітлювали конституційні аспекти спеціальностей 12.00.03 – «цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право», 12.00.07 – «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», 12.00.12 «філософія права», 12.00.09 – «кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-

розшукова діяльність» та 25.00.01 – «теорія та історія державного управління».

Аналізовані роботи виявили різноманітність наукових установ, у яких було підготовано та захищено дисертації. У п'ятірці лідерів – Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого, Інститут законодавства Верховної Ради України, Ужгородський національний університет та Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. На ці наукові установи припадає понад 60 % захищених дисертацій.

Наведені дані дозволяють співставити кількість захистів за спеціальностями, що припадають на установу, ці показники представлені на наступному графіку.

Що стосується тематики захищених робіт, то вона проаналізована за кількома показниками. З'ясовано, конституційні процеси яких країн опинилися у фокусі наукового інтересу (діаграма «Регіональна прив'язка захищених робіт»); виявлено інституційну структуру за пріоритетними об'єктами дослідження та, власне, тематичну спрямованість за ключовими словами.

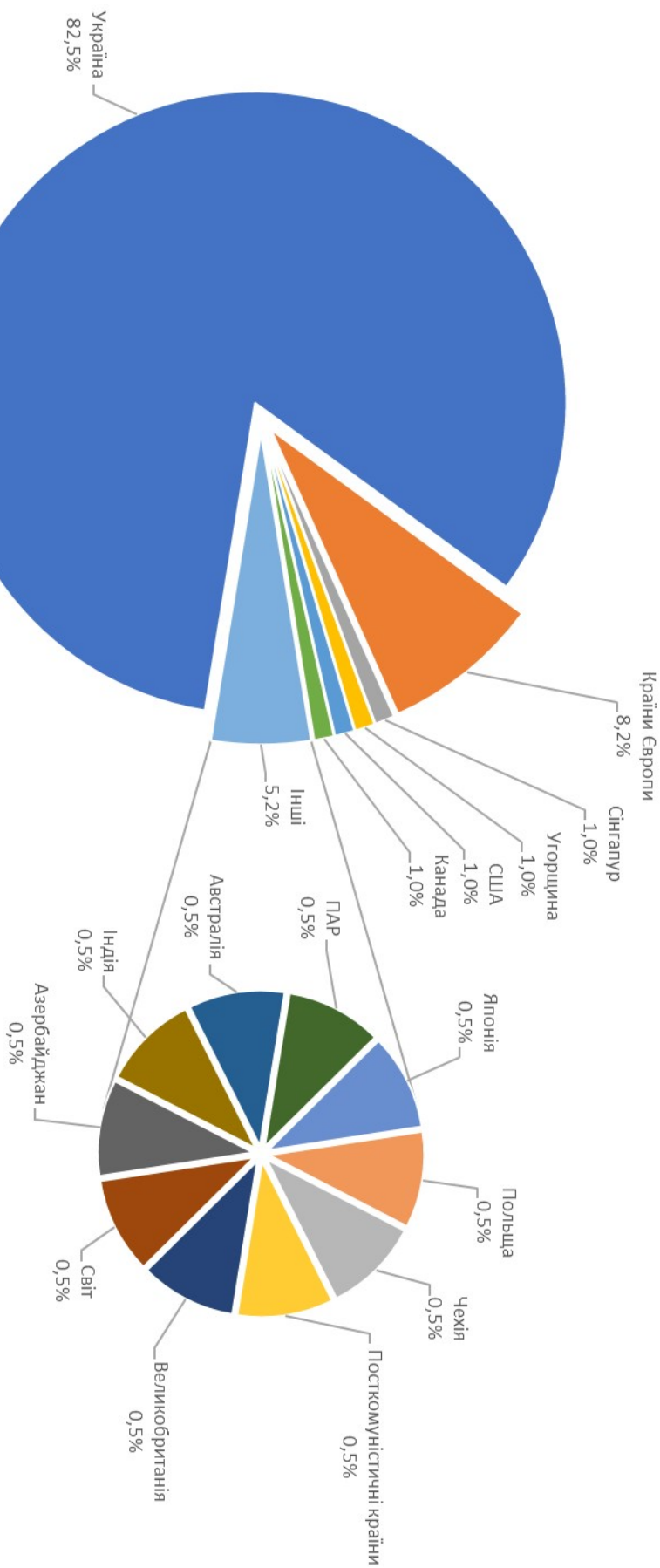
Абсолютна більшість захищених робіт стосується вітчизняної специфіки конституційних процесів. Проте має місце й інтерес (як з точки зору порівняльного правознавства, так і дослідження зарубіжної специфіки) до конституціоналістики інших країн.

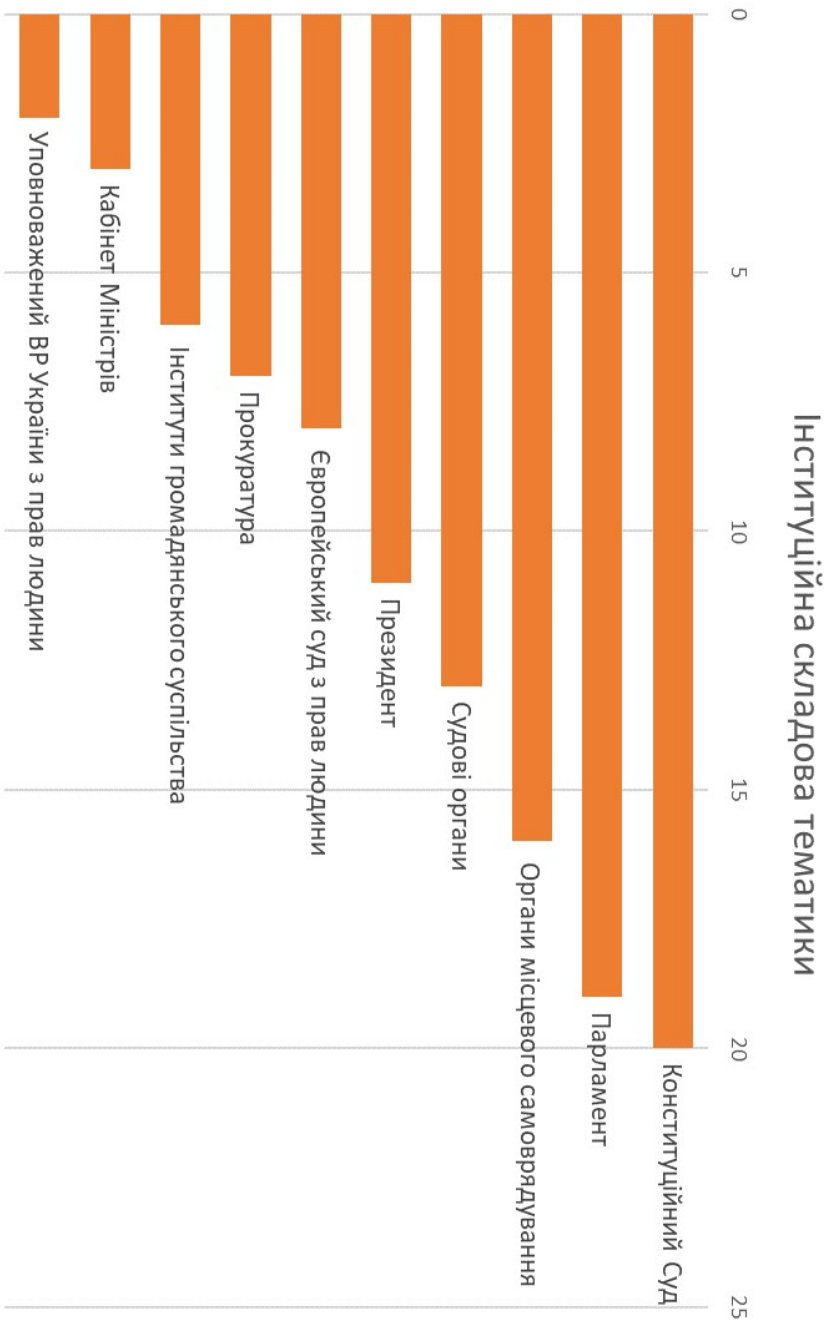
Аналіз інституційної складової дозволив з'ясувати інтенсивність дослідницького інтересу

у зрізі інституцій як об'єктів досліджень: найвищий інтерес науковці проявляли до Конституційного Суду, парламенту та органів місцевого самоврядування; присутність серед ключових інституцій Європейського суду з прав людини прямо корелюється із домінуванням серед досліджуваних тем проблематики прав людини.

Для характеристики тематичної спрямованості захищених дисертацій використано аналіз за ключовими словами або виразами – «тегами», сукупність яких розкриває основну тему (оскільки кожне дослідження характеризується декількома ключовими словами, очевидно, що кількість тегів та проаналізованих текстів не є тотожними величинами).

Регіональна прив'язка захищених робіт

Співвідношення кількості загальних тегів

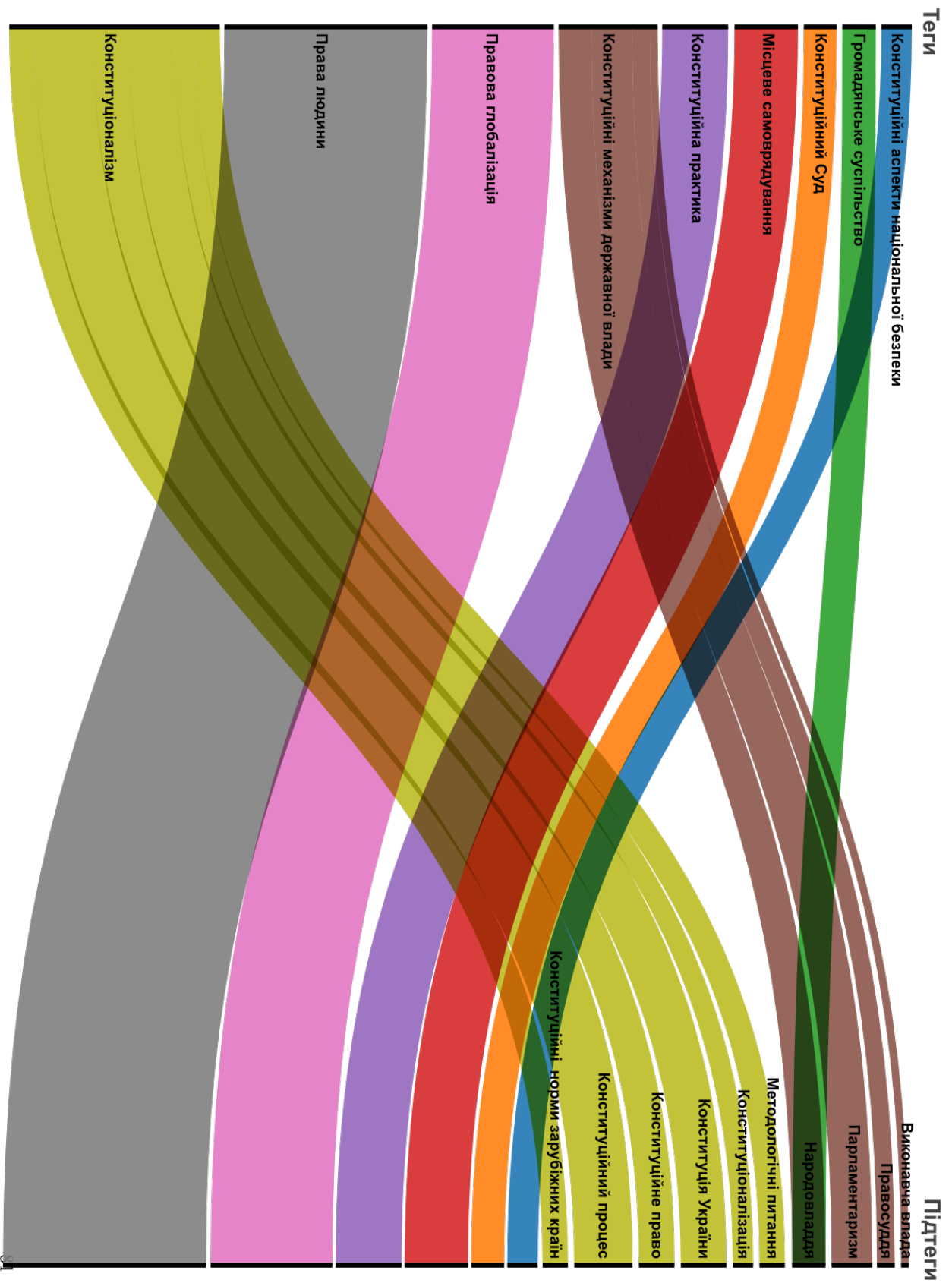

Окремо було візуалізовано ієрархію загальних тегів та їх підтегів, які мають свої власні показники. Для точності аналізу було виділено вужчі конкретизовані підтеги. Такими «дворівневими тегамі» стали ключові слова «конституціоналізм» із підтегами «методологічні питання», «конституціоналізація», «Конституція України», «конституційне право», «конституційний процес», «конституційні

норми зарубіжних країн» та «конституційні механізми державної влади» із підтегами «народовладдя», «парламентаризм», «виконавча влада», «правосуддя».

У відповідних діаграмах основні теги та їх підтеги систематизовані розміром (вказує на інтенсивність згадувань), кольором та розташуванням (вказує на те, як тексти співвідносяться між собою за дослідженою науковою тематикою).

Наведена діаграма наочно ілюструє, що тематикою, до якої найчастіше звертались дисертанти, стала проблематика конституційної природи і конституційного забезпечення прав людини. Привертає увагу, що у фокусі наукового осмислення – як класичні питання, так і новітня тематика, викликана сучасними науковими досягненнями: від проблем геному до сучасних інформаційних технологій у контексті прав людини.

Із нагальних питань, продиктованих українськими реаліями – забезпечення прав

людини в умовах воєнного конфлікту. Із цими обставинами пов'язаний також блок дисертаційних досліджень, маркованих тегом «конституційні аспекти національної безпеки». До робіт, виконаних і захищених у контексті проблематики, викликаній сучасними політичними реаліями, можна віднести також блок, окреслений тегом «правова глобалізація», що охоплює низку як загалом питань взаємодії міжнародного права з національним конституційним правом, так і конкретні питання конституціоналізації європейської інтеграції.

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ
№ 13 (218) 2021**

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Редактори:
А. Берегельська

Комп'ютерне верстання:
Н. Крапіва

Підп. до друку 28.09.2021.
Формат 60x90/8. Обл.-вид. арк. 4,78.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net